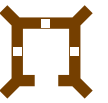

ÖRÖKSÉG

2011. JÚNIUS

XV. ÉVFOLYAM / 6. SZÁM

KÉPTÁR

Rozetta egy elhagyott, monoszlói (Veszprém megye) ház (hrsz. 612/1) ajtólapján, a XIX. század második feléből. A rombuszos szerkezetű mezők közepének díszítése különleges sajátosság a Balaton-felvidék, hasonló korú ajtólapjainak körében. A rozettadísz ráadás, az ajtó természetes módon kilúgódott felületének szépsége önmagában is vizuális élmény.

Kép és szöveg: Balázsik Tamás

Az Örökség júniusi számában **Brenner János** címzetes egyetemi tanárral, a Német Szövetségi Közlekedésügyi, Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium építésügyi igazgatójával beszélgetünk. Családról, örökségről, hagyományokról, indíttatásról, sorsról és pályáról, településtervezésről, városépítésről **(4. oldal)**.

Ausztriai álmainak újabb állomásán olyan örökségről beszél **Pasztornák István**, ami nincs is a képen. S valójában ott van valahol? **(9. oldal)**.

Szépen helyreállított szecessziós épület, pusztulóban lévő klasszicista lakóház, romkocsmá és elegáns mulató. Restaurált ortodox zsinagóga, a múlt század második felének beépítési stílusát mutató, elhagyott építmény, ma épült utcarész. Példák és ellentétek. A Belső-Erzsébetváros szívében, a **Kazinczy utcában** járunk **(10. oldal)**.

A Műemléki Kutató és Dokumentációs központ revíziós és műemlékjegyzék-készítési munkáját hónapról hónapra követve ezúttal **Pest megyébe** érkezünk **(14. oldal)**.

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal **műtárgyfelügyelete** számára az elmúlt esztendő is munkás és eredményes volt. Az irodavezető a feladatokról, a védetté nyilvánításról és megszüntetéséről, a kiviteli vagy restaurálási engedélyezésről, a felügyeletről, a szemlékről, a nyilvántartási feladatokról, a kulturális javakkal kapcsolatos bűnügyi együttműködésről és restitúcióról, valamint a Kulturális Javak Bizottságának tevékenységéről szól. **(20. oldal)**.

Számvetésre vállalkozott **Pataky Emőke**, s ezúttal nem arról az elhivatott munkáról beszél, ahogy a népi épületekkel, emlékekkel foglalkozik, hanem harmincöt esztendei oktatói pályájáról, amelynek most végére ért **(23. oldal)**.

A **mozaikok** közt beszámolunk a Pest Megyei Kormányhivatal kormány megbízottjának látogatásáról a szigetújfalui templomban és a dunaharaszti Laffert-kúriában. Szólunk az Építészek Házában rendezett kiállításról **(26. oldal)**.

Egy, két vagy talán valamennyi **Citrom-díj** tanulságairól ír Kiss Gábor Iván, aki az idén egyet át is vett **(27. oldal)**.

„A Brennerek mindig minőségi fejlődést akartak” 4

Álmainban Ausztria
visszainteget 9

Kétarcú Kazinczy utca 10

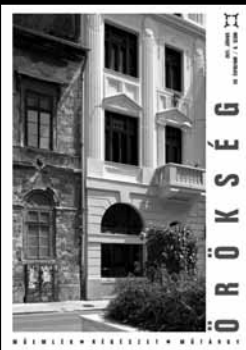
Műemléki revízió
Pest megyében 14

Műtárgyak és feladatok 20

Tanítások, tanítványok 23

Mozaik 26

Gondolatok, tanulságok egy
(sőt két) Citrom-díj kapcsán 27

A címlapon: Példák és ellentétek:
Kazinczy utca 47., 49.
Fotó: Hack Róbert

A hátsó borítón:
A Dob és Kazinczy utcai saroképület
a megújulók közül való
Fotó: Hack Róbert

ÖRÖKSÉG

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal folyóirata
www.koh.hu – ISSN 1786-7894

Felelős kiadó: dr. Tamási Judit elnök

Főszerkesztő: Róna Katalin

A szerkesztőség címe:
1014 Budapest, Táncsics Mihály utca 1.
Telefon: 225-4837, fax: 225-4855,
e-mail: sajto@koh.hu

Laptervező: Lelkes Design Bt.,
Telefon: +36-23/312-488
Mobil: +36-30/272-1991
e-mail: lelkes.peter@t-online.hu

Nyomdai kivitelezés:
DEMAX MŰVEK Nyomdaipari Kft.
Telefon: 236-9070

„A BRENNEREK MINDIG MINŐSÉGI FEJLŐDÉST AKARTAK”

„SENKI NEM VÁLASZTHATJA MEG, HOGY MILYEN CSALÁDBAN, HOL ÉS MIKOR, MIFÉLE TÁRSADALOMBAN ÉS MINEMŰ KULTÚRÁBAN INDUL ÉLETE. EZ A SORSSZERŰSÉG A MEGVÁLTOZTATHATLANSÁGÁVAL ÁLTALÁBAN SPONTÁN ELFOGADÁSRA KÉSZTET, DE TUDATOS AZONOSULÁST, VALÓS IDENTITÁST IS KIVÁLTHAT. TARTOZTAM EZZEL A BEVEZETŐ MONDATTAL, HOGY LEÍRHASSAM: MAGAMAT MINDIG SZOMBATHELYI POLGÁRCSALÁDUNK TAGJÁNAK TUDTAM, AMELYIK MEGÁLLAPÍTÁSBAN EGYARÁNT KIFEJEZŐDIK KÖTŐDÉSEM CSALÁDOMHOZ, POLGÁRI VILÁGUNKHOZ ÉS SZÜLŐVÁROSOMHOZ.” 1988-AT ÍRTUNK, AMIKOR MEGJELENTEK BRENNER JÁNOS ÉPÍTÉSZ, EGYETEMI TANÁR E MONDATAI. S MIKÖZBEN FIÁT, BRENNER JÁNOS CÍMZETES EGYETEMI TANÁRT, A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZLEKEDÉSÜGYI, ÉPÍTÉSÜGYI ÉS VÁROSFEJLESZTÉSI MINISZTERIUM ÉPÍTÉSÜGYI IGAZGATÓJÁT HALLGATOM, ÚGY ÉRZEM, AKÁR Ő IS MONDHATNÁ EZEKET A SZAVAKAT.

RÓNA KATALIN

Azt meséli, kilencedik a sorban, ha a család Brenner Jánosairól beszélünk. S öten kötődtek az építésügyi szakmához.

Az elsőt az építési szakmában és harmadikat az időrendben, akinek elődei földművesek voltak, még Johannként emlegeti a családi krónika. Ő, kőművesmester elődöm, mint nyomára bukkantak a Batthyány-levéltárban, a XIX. század elején munkát kérve, alázatos hangvétellű beadvánnyal fordult a herceg őmél-tőségéhez. Célját elérte, megkapta az udvari kőművesmester állását Güssingben, azaz Németújvárott. Ő volt a szépapám. Ükapám Szentgotthárdról költözött az akkori megyeszékhelyre, Szombathelyre, ahol jobb üzleti esélyei voltak. Az 1850-es években járunk. Arrafelé volt meghatározó az építészcsalád ténykedése. Ha ma végigsétálunk Szombathelyen, a főtér nyugati oldalán két-emeletes neoreneszánsz bérház, az egykori Spitzer-ház éppúgy az egy-más után következő Brennereket idézi, mint az egykori Takarékpénz-

tár szecessziós épülete, az evangélikus templom, a valahai laktanya, vagy Grosspetersdorffban, azaz Nagyszentmihályon a katolikus plébánia-templom. Ükapám volt a negyedik a Brenner Jánosok sorában. Ő még németül vezette az üzleti könyveit, és törte a magyar nyelvet. Az ötödik, tehát dédapám testvére, a családi krónikák szerint már kétnyelvű volt, s nagyapám idején átcsúszott a magyar nyelvre a család.

Akár társadalmi, szociológiai képet is tükröz ez a nyelvi állapot. Vajon mi volt a magyarázat?

A magyarosodó környezet. Abban az időben az üzleti partnerek közt is egyre több volt a magyar nyelvű vállalkozó, építető. Itt érkezünk dédapámhoz. Mindenki építész volt a családban, de azért akadt a Brennerek közt más is. A krónikák méltán tartják számon Brenner Tóbiást, Szombathely egykori polgármesterét, akinek nevéhez fűződik a korabeli városrendezés is. Dédapám, mondhatni, a család „fekete báránya” volt, persze nem rossz értelemben, csak

annyiban, hogy ő nem lett építész. Jogvégzett ember volt.

De azt tudjuk, nem tagadta meg a familia szellemiségét. Azóta is „városépítőként” emlegetik.

Komoly városépítő, város szervező elgondolással rendelkezett. Nem volt kicsi a feladata.

Éhen Gyulától, a nagystílű, koncepciózus polgármestertől vette át a stafétabotot, aki viszont hatalmas adósságot halmozott föl a városnak, s utódjáié lett a konszolidáció feladata, de a Brennerek híresek voltak arról, hogy mindig minőségi fejlődést akartak, s ennek egyik letéteménye volt az iskolaalapítás. Brenner Tóbiás sikerrel járt. Az ő testvére volt az ötödik Brenner János. A Takarékpénztár, az Eredits-ház, a Batthyány-ház, az Emberbarát Egylet kórháza őrzi munkásságát. Az 1880-as évek végén megvásárolta a stájerországi Puntigamer sörgyártól a szombathelyi Práter területét, s átépítette azt a késő klasszicista kúriát, amelynek kertjében nőttek fel a család gyerekei, ő maga

nőtlen maradt, ám öccseinek, húgainak a gyermekei mind ott hancúroztak. Most Brenner-parknak nevezik ezt a területet. Nagypám, a hatodik Brenner János klasszikus tervező-építész volt. Ő építette a szombathelyi Szalézi-templomot, a volt Faludi-gimnáziumot, amely, ha jól tudom, most a nyugat-magyarországi egyetem szombathelyi campusa. Ebben a gimnáziumban érettségizett édesapám és az ikertestvére, Vilmos. Nagypám épületei mérsékelten modern irányzatot képviselnek. A templom egyes elemei, ókeresztény motívumai Ravenna-rajongását idézik. A San Vitale, a Sant’ Apollinare Nuovo emlékéit. De sok családi ház, gyárépület is kötődik az ő munkásságához.

Édesapja, s ez már a közelmúlt, hűen követte a családi hagyományt, építész lett.

1949-ben diplomázott a Budapesti Műszaki Egyetemen. Már az egyetemi évek során izgatta a városépítés, dr. Korompay György tanársegédje volt. Építészti működése a fővárossal fonódott össze, 1950-től a Budapesti Városépítési Tervező Intézetnél dolgozott, részt vett a háború utáni újjáépítés tervezésben. Huszonnyolc évesen lett a Budapest általános rendezési tervének kidolgozásával foglalkozó osztály vezetője, majd a kerületi általános rendezési terveken dolgozott. A Lakatos utcai lakótelep tervezéséért 1964-ben Ybl-díjat kapott. Ez volt az a munka, ahol, ha úgy tetszik, együtt dolgozott a család, hiszen az iskolát édesanyám, Brenner Jánosné Becker Zsuzsanna okleveles építészmérnök tervezte. A városrehabilitáció érdekelte. A Józsefváros rehabilitációjának első gondolatai Mester Árpádtól és apám-tól származtak. Döntő állomást jelentett életünkben, hogy 1967 és 1975 között a Drezdai Műszaki Egyetem vendégprofesszora, utóbb tanzévkövető egyetemi tanára lett. Nemcsak az oktatásban, de a tervezésben is részt vett. Többek között

Gotha, Pirna, Schwerin városközpont rehabilitációjában.

Ilyen családi háttérrel aligha lehetett kétséges, hogy ifjú Brenner János a műszaki tudományok, azon belül is az építészet felé fordult. Föl sem vetődött más?

Valószínűleg nem, ne vegye nyeglegségnek, amit most mondok, tulajdonképpen „fantáziátlan” voltam, ez volt a legkézenfekvőbb, hiszen szinte nem is ismertem mást a környe-

„Lassan rájöttem arra, hogy a városfejlesztés, a városrendezés önálló szakma, s bár összefügg az építészetel, önálló minőség. S aki építészeti háttérrel foglalkozik ezzel, az tudja a lényegét, érti a város logikáját. Azt, amit manapság értéknek tartunk, amit az európai város fogalma alatt szoktak emlegetni.”

zetemben, csak építész. De valójában azt gondolom, ez a családi indíttatás tényleg kötelezett. Volt bennem komoly humán érdeklődés, a művészettörténet iránti vonzalom, de ott volt a statika is, s a műszaki realitások mindig visszahoztak a földre. És az építészeti tanulmányok igazán sokszíniűek. Drezdában szereztem építészmérnöki diplomát 1976-ban. S amit nagyon fontos, hogy elmondjak, pályámra, életem alakulására meghatározó volt az Európa Tanács által kihirdetett 1975-ös műemlékvédelmi év, amely szólt az egyes műemlékekről, de felhívta a figyelmet a történeti városokat, falvakat alkotó építészeti együttesekre, s az építészeti örökség pótolhatat-

lan eszmei, kulturális, gazdasági és társadalmi értékeire. Ezt Magyarországon, akárcsak a keleti tömb többi országában, hivatalosan még nem voltak hajlandók tudomásul venni, de szakmai körökben nagyon is forogott ez a gondolat.

Az egyetemen, a műemlékes fakultatív oktatáson a drezdai műemlékvédelmi intézet vezetője, Hans Nadler volt a professzorom. Ő volt az, aki műemlékes szemléletre nevelt. Megtanította, hogy a történeti város a természetes kiindulópont. Nem megsemmisítése a cél, hanem megőrzése. Tanítványait bevonta városképi-műemléki vizsgálatokba, nekem Dippoldiswalde jutott, a Drezda közeli, akkor 5-6 ezer lakosú település, reneszánsz kastéllyal, gótikus plébániatemplommal, XVI–XVII. századi zárt városszerkezettel. A feladat: kutatás, állapotörögztetés és településfejlesztési koncepció. Nagyon izgalmas volt, s biztos, hogy alapvetően határozta meg utamat, gondolkodásomat. S amire máig büszkén gondolok, valamilyen kis mértékben, de részem lehetett abban, hogy elkerülő úttal sikerült megmenteni a városszerkezetet, hogy végül nem ment át rajta az akkor árkon-bokron át építeni szándékozott Drezda-Prága út.

Építész diplomával a tarsolyában tért haza Drezdából. Merre vezetett az útja?

1976-ban a VÁTI-ban helyezkedtem el. A közép- és magas lakóépületek a városépítésben problematikájával foglalkoztunk Hörcher Nóra vezetésével. Valójában ez a munka megkérdőjelezése volt a panelprogram egyes elemeinek. A kérdés úgy vetődött fel, muszáj-e tízemeletes házakkal telerakni Budapestet, nem lenne-e elegendő helyenként a négy-öt emeletes beépítési szint, mert ily módon hasonló sűrűséget lehet elérni jobb városépítési-téralakítási minőség mellett. Empirikusan remekül bizonyítottuk, de senki nem hitt nekünk.

Fotó: Bélavári Krisztina

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalban máig emlegetik, a fiatal Brenner János a „nagy időkben” a jogelőd Országos Műemléki Felügyelőség munkatársa volt. Hogy folyt ott a munka?

Akkor tanultam meg a felügyeleten, mit jelent a közigazgatás, dr. Barcza Géza, a főnököm jogász volt, porosz adminisztrációs fegyelmet, rendet tartott, szigorú, szervezett úgymenettel, beható, komoly ismerettel. Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár megye volt a területem.

Másfajta világgal találkozott, mint ahonnan érkezett. A családirag hozott dunántúli építészet alapvetően különbözött az Alföld keleti

felének város- és faluserkezetétől, építészeti stílusától.

Igen, én voltam az első, aki a családból túlmerészkedett a Tiszán. Az Alföld egyes részeinek építésze- te közelebb állt Erdély építészeté- hez. Például itt találkoztam először szabadon álló harangtoronnyal. Hat- talmas volt Debrecen műemlékes kihívása. Gyakori volt a „kiszállás”, ahogy akkor nevezték, a területre. Nemcsak szakmai, de emberi szem- pontból is sokat adott. Különleges találkozásaim voltak, amelyeket máig nem feledtem. Emlékszem, amikor a váncsodi református lelkésznek egy beszélgetés során elmondtam, hogy Drezdában tanultam, fölsóhaj-

tott, mennyire szeretett volna kül- földön teológiát tanulni... Szabolcs- Szatmárban egy római katolikus papnál többször jártam, a késő barokk plébániatemplom restaurálá- sáról volt szó. Ahányszor felkeres- tem, meghívott ebédre, csirkét vá- gott a házvezetőnője, s azzal kínál- tak. Hatalmas ovális asztalnál ül- tünk, s az asszony futkosott köztünk, hogy kiszolgáljon. Most is előttem van a kedves, de kissé groteszk jele- net, olyan volt, mint Don Giovanni lakomája...

Azután a terv- és koordinációs osz- tályra kerültem, ahol remek intellek- tuális társaság verődött össze:

Román András, Fejérdy Tamás, Gaál Péter, Mezey Alice, Nagy Klára, Merker Viktor... Segíthettem Román Andrásnak az egri nyári egyetem előkészítésében, s az én feladatomból a nemzetközi kapcsolatok ápo- lása. Akkor merült fel komoly for- mában a pécsi ókeresztény sírkam- rák restaurálása. A műszaki megol- dások érdekében nemzetközi szim- póziumot hívtunk össze, ahol az állékonyosság, a nedvességvédelem, a mikrobák okozta károk megoldása került terítékre.

Ahogy hallgatom, ezek szakmailag izgalmas évek voltak. Mi vitte mégis tovább?

Ismertem egy magyar kollégát, aki ösztöndíjasként a hamburgi építés- ügyi hatóságnál dolgozott, valójában én is szívesen mentem volna, de fogalmam sem volt róla, hogy kell hozzákezdni. A véletlen sietett se- gítségemre. Akkoriban az Építőmű- vész Szövetség meghívására egy nyugatnémet építészcsoporthoz érkeztem Budapestre, a szakmai kíséretre kértek fel. Utolsó este három tar- tózkodó, hamburgi úrral kerültem össze a vacsorán. Azon gondolkoz- tam, kivel is kellene beszélni, ami- kor búcsúzóul átadták a névjegyü- ket. S egyikükén az állt: dr. Ebert, a hamburgi építésügyi hatóság vá- rosépítési igazgatója. Nagy lélegzet- tel erőt vettem magamon, és meg-

kérdeztem, van-e lehetőségem ösztöndíjra. Ő csak annyit mondott a később megismert hamburgi tartózkodással, majd meglátja... Úgy gondoltam, no, ezt el is lehet felejtetni. Én csodálkoztam a legjobban, amikor néhány hét múlva az OMF igazgatója levelet kapott, amelyben az állt, dr. Ebert egy fiatal magyar kollégát, Brenner Jánost kikéri egy éves továbbképzési ösztöndíjra.

Am működésbe lépett a pártállami mechanizmus, az igazgató közölte, átadja a meghívást az ösztöndíj tanácsnak, s Brenner is pályázhat. S akkor, amit máig is csodálok, és mindvégig hálás leszek érte, Hamburgból azt a választ kapta, vagy Brenner, vagy senki...

Tehát irány Hamburg...

Hát persze még elhangzott jó néhány kérdés, honnan a kapcsolat, miért is a meghívás, ne felejtjük el: a hetvenes években jártunk, de aztán 1979 végén mégis csak ott álltam Ebert hamburgi irodájában. A városképvédelmi ügyosztályra kerültem, azt mondták, ha van kedvem valamit csinálni, tegyem, ha nem, menjek sétálni, körülnézni. Hát persze, hogy dolgozni akartam. A műemlékvédelem éve után akkoriban kezdődött Hamburgban is a paradigmaváltás, akkor fordult az érdeklődés a megőrző jellegű fejlesztés felé. Hamburg ebben az időben ragyogóan ötvözte a hagyományos északnémet téglarchitektúrát az innovatív építészeti megoldásokkal és a megőrző, szociálisan is érzékeny városrehabilitációval. Városképi és műemléki vizsgálatokkal foglalkoztam, s amikor letelt az év, elfelejtettem visszajönni... Állampolgárságért folyamodtam, amit idővel megkaptam, s elkezdtem végigjárni a közigazgatási számlárletrát, elvégeztem a felsőfokú közigazgatási tanfolyamot is 1982–84 között.

Miért volt nyilvánvaló, hogy a közigazgatás felé fordul, s nem a tervező-építészettel foglalkozik?

Azt rögtön tudtam, hogy nem én

vagyok a nagy tervező-építész, s valóban a dolognak a közigazgatási oldala izgatott. Megéreztem, hogy erről az oldalról, ha valaki ért az építészethez is, remekül helyzetbe lehet hozni az igazi kreatívokat.

Lassan rájöttem arra, hogy a városfejlesztés, a városrendezés önálló szakma, s bár összefügg az építészettel, önálló minőség. S aki építészeti háttérrel foglalkozik ezzel, az tudja a lényegét, érti a város logikáját. Azt, amit manapság értéknek tartunk, amit az európai város fogalma alatt szoktak emlegetni.

Soha nem akart tervezni?

Időnként belekontárkodtam, hatóságkoromban előfordult, hogy tanácsadás közben elkapott a hév, előrántottam a skiccpauszt, nekiálltam rajzolni. Időnként első közelítésű beépítési koncepciókat készítettem, beépítési konfigurációkat ellenőrzésként, a feltevések tisztázására, jólesett megmutatni, hogy valamelyest ehhez is konyítok.

Hogyan alakult pályája?

1986-ban építésügyi tanácsos, 1989-ben főtanácsos lettem, ez nagyon komolyan hangzott, majdnem magázni kezdtem magam. Fő feladatom volt a városépítési tervek véleményezése építéshatósági szempontból, a cél az volt, úgy készüljenek a tervek, hogy utólag végrehajthatók legyenek. Konkrét esetekben kapcsolatot tartottam a műemléki hatóságokkal, az építéshatósági érdekeket képviseltem, „kisegérként” ott lehettem a zsúrikben, figyelhettem a nagyok munkáját. Általános munkám keretén belül az állami épületek engedélyezésénél csak a városrendezési, városképi aspektusokat vizsgáltuk, akkortájt folyt a posta magánosítási hulláma, s én észrevettem, hogy sok történeti homlokzatot elcsúfítanak, bekapcsoltam a műemléki hatóságot, s ezzel sikerült megőrizni sok épületet eredeti mivoltában.

1989-et írtunk, egy délután már a hétvégét terveztem az íróasztalom

nál, amikor megszörrent a telefon. A hivatalvezetőm volt, aki közölte, azonnal jöjjenek, most kapta a tájékoztatást a Szövetségi Belügyminisztériumtól, hogy Magyarország megnyitotta a határait a keletnémetek előtt, s kétezer menekült érkezik hozzánk, akiket ideiglenesen el kell helyezni, bérelt hajókon, szállodákban, felállított lakókonténer-falvakban. De a politikai szándék az volt, hogy ezeket a falvakat ne a már megállapított építési területekre helyezzük, mert ez majd gátolná a végleges lakóterületi beépítést, hanem ideiglenes jelleggel zöld területre, ahol viszont nem kellett játszani a teljes engedélyeztetést, természetesen a szomszédok bevonásával együtt. Nem volt kis feladat, de én büszke vagyok rá, hogy hozzájárultunk – Magyarország is, és egy egész kicsit én személyesen is – a német egységhez.

Mikor érezte úgy, hogy ideje lenne változtatni, esetleg továbblépni szakmailag?

A hesseni történelmi város, Fulda építésügyi igazgatói állást hirdetett, megpályáztam, megkaptam. 1992-ben járunk. Ez a város a német birodalomban évszázadokon keresztül egyházi fejedelemség, az apát, illetve a XVIII. század közepétől a püspök birodalmi fejedelem volt. Fulda máig püspöki székhely, gyönyörű barokk városközponttal. A dómot Johann Dientzenhofer építette. Akkoriban nagy kihívás előtt állt a város, hogyan lehet megőrizni az épített örökséget, a történelmi homlokzatokat, mennyire lehet engedni az átépítések igényének, hogyan lehet elhelyezni a boltokat, a kirakatokat. A kemény napi gyakorlat nagyon jó iskola volt. Sikerült épületeket, a városképet megmenteni, de sok esetben sajnos az építetetői akarat bizonyult erősebbnek. Sokszor nem kaptam kellő támogatást a főpolgármestertől, s úgy gondoltam, nem vállalom tovább.

Az európai építésügyi műszaki har-

monizációs ügyek ellátására léptem 1993-ban a Szövetségi Területrendezési, Építésügyi és Városépítési Minisztérium szolgálatába. Ennek kevés kapcsolata volt az épített örökséghez. Közvetve legalább megpróbáltunk valamit tenni, amikor kivettük ebből a körből a történeti épületek helyreállításához szükséges helyi termékeket, cserепet, téglát. Aztán 2000-ben kerültem a városrehabilitációval foglalkozó főosztályra.

Ez már az a terület, a városátépítés, a történeti városmagok revitalizációja, amelyről a Műemléki Világnap pódiumbeszélgetésén szólt.

Komoly kihívást jelentett az egyesüléskori lakáshiányt követő hirtelen lakástöbblet, strukturális fölösleg a volt keletnémet városokban, amit részben az elvándorlás, részben a szuburbanizáció okozott. S mindez veszélyeztette a belső, történetileg értékes városmagokat, a városszerkezet szétesésével fenyegetett. Létre kellett hozni azt az integrált városfejlesztési koncepciót, amelynek lényege, a belső városrészek felértékelésével a minőségi fejlődés, egyszerű a mennyiségi zsurgorodással. Úgy mondtuk, ez a tervszerű visszavonulás, kívülről befelé.

Előfordulhatott, hogy műemlék épület is áldozatul esett a gyors fejlesztési hullámnak?

Nem szabad eltitkolni, bizony megese, hogy műemléket is eltüntettek, s amikor a monitoring során rájöttünk, megértettük, még inkább résen kell lenni, a szövetségi támogatási program nem engedi történeti épület megsemmisítését, történeti városszerkezet megbontását, s most jó irányban haladunk.

Persze az ország nyugati régióit is elérte a demográfiai átalakulás, ott a megelőzés áll a középpontban, az ötvenes-hatvanas években épült lakások rehabilitációja van soron, fürdőszobák, vizesblokkok felújítása, a kis lakások összenyitása, kiegészítésük balkonokkal úgy, hogy az épület szerkezetéhez ne kelljen hozzá-

nyúlni. Ugyanakkor napirenden van a gazdasági átstrukturálódás következtében kiürült barnamezők, ipari területek, vasúti teherpályaudvarok, elhagyott laktanyák funkcióváltása, hasznosítása. Ennek egyik példája a Ruhr-vidék, az Essen Zollverein szénbánya, amelyet kulturális központtá alakítottak.

Mi az, amivel most foglalkozik, amit pillanatnyilag igazán fontosnak tart?

A városfejlesztés egyik megatrendje, a demográfiai átalakulás mellett nem szabad figyelmen kívül hagyni a másik megatrendet, a klímaváltozást. Rendkívül fontos az energiatakarékosság. Kompakt városszerkezetre van szükség, hogy csak rövid utakat kelljen megtenni a primer energiafelhasználás csökkentésére. Mert mit ér egy passzívház ötven kilométerre a városközponttól?

Gondolkoznunk kell az épületek energetikai rehabilitációjáról, de lehetőleg úgy, hogy a „bebugyolálás” ne vezessen az építészeti értékek pusztulásához. Olyan, testreszabott energetikai megoldásokra van szükség, hogy ne kényszerüljünk minden homlokzatra hőszigetelő burkot tenni.

A klímakihívás másik része az, hogy nagy valószínűséggel a két Celsius-fokos felmelegedést nem tudjuk elkerülni, következményei a világon nem mindenütt lesznek egyformák, Közép-Európában időjárási szélsőségekkel, szárazsággal, jégesőkkel, viharokkal jár együtt. Erre fel kell készíteni a településeket, a sebezhetőség lehetőségét muszáj csökkenteni azzal például, hogy nem építünk érzékeny infrastruktúrát áradásveszélyes területekre. Figyelnünk kell a városok átszellőzésére. Bár kompakt településszerkezetben gondolkoznunk, de igyekezni kell szabadon tartani hideglevegőfolyosókat, amelyeken át a dombokról a városközpontba jut a friss levegő, meg kell vizsgálni, hogy a barnamezős területek további beépítés tárgyát képezik-e, s parkokat

kell létesíteni a város hőtani komfortja kedvéért.

Ahogy erről beszél, azt gondolom, talán a dédapa szellemisége tér vissza, a városépítő Brenner gondolkodása. Most néhány hónapig Budapesten dolgozott, ahogy mondja az EU elnökség idején a Belügyminisztérium tanácsadójaként településtervezési és építésügyi jogi kérdésekben. Hogy látja az épített örökség helyzetét?

Nagy megtiszteltetésnek tekintem, hogy az építésügyért felelős magyar minisztérium most is – mint már több ízben az építésügyi törvény előkészítésénél és módosításainál – kikérte véleményemet, és a német minisztérium vezetése jóvoltából erre lehetőség nyílt. Magyarország épített örökségénél a kihívás, a veszély nagyobb, mint Németországban, s ennek elsősorban gazdasági okai vannak. Elengedhetetlenek tartom az integrált városfejlesztési programot, amely magában hordja az örökségvédelmet is. Olyan szilárd alapokon nyugvó programokra van szükség, amelyek partnernek tekintik a fejlesztőt, az építőt, az örökségvédőt, amelyek számítanak a kulturált befektetőkre, akik viszont kiszámíthatósággal, jogbiztonsággal találkozhatnak.

S persze gondot kellene fordítani a közvélemény formálásra, az emberekkel meg kellene értetni, hogy életük része az épített örökség, amelyet meg kell őrizni, s tovább kell adni az utódoknak. Akár a fejlett, mai kommunikációt is be lehetne ebbe vonni, épp a fiatalok megnyerése érdekében. Azt hiszem, ezt már elmondtam a Világnapon is, érdemes lenne egy magánjogi alapítványt életre hívni, amelynek célja konkrétan az örökségi értékek megtartása, helyreállítása. Ahogy ilyen alapítvány Németországban is létezik, s ott a mindenkori szövetségi államelnök az alapítvány fővédnöke. Személye garantálja az ügy hitelességét, határozott szándékát. ■

Örökség, ami nincs a képen?

PASZTERNÁK ISTVÁN

Osztrák barátaink még azt is megbecsülik, ami volt, de már nincs. És nem mellesleg, pénzt is csinálnak belőle. Amit a baloldali képen (nem) látunk, az annak a távolsági lóvasútvonalnak a hült helye, ami az Alpok északi lábánál épült Gmundent kötötte össze a csehországi Budweis (Česke Budejovice) városával. Az építéskor kisebb szenzációnak számító, a kontinentális Európában elsőként létesített lóvasútvonalat a Salzkammergutból a Cseh-medence felé irányuló, ősi eredetű sóexport kiszolgálására kezdték építeni

1827-től. A mérnöki teljesítmény kivételes volt. Néhány év alatt a Traunsee-parti Gmundentől Linzig 68 kilométer, majd a Duna fölött hídon (!) átkelve, onnan Budweisbe újabb 129 (!!!) kilométernyi lóvasútpálya épült. De hiszen most nincs is ott semmi! – vethetné közbe a felületes szemlélő, de óriásit tévedne. A majd' 140 éve, 1872-ben megszűnt lóvasút pályájának egykori nyomvonalát, rajta számos hidat, töltést, rámpát és egyéb épített mérnöki műtárgyat az elmúlt évtizedekben gondosan helyrehozták, őrzik, és egy 76 kilométeres szakaszt, mint tematikus kulturális utat mutogatják. Ahol lehet, jelzett gyalogos és kerékpáros túraútvonalat (Wanderweg) vezetnek rajta (a képek a Linz fölötti hegyekben kialakított sétányon, a Pferdebahnpromenade-on készültek), de a jellegzetes sárga emléktáblák és egyéb emlékhelyek még ott is mutatják az egykori lóvasútvonalat, ahol ma már beépítették a helyét. Persze, létrejött egy lóvasútmúzeum is Kerschbaum faluban, ahol kedvünkre kaphatunk lóvasútmérgezést. Ugyanott viszont helyi „lóvasutas” kisvendéglőkben ehetünk, ihatunk és – jó pénzért – valódi kosztümös nosztalgiatúrán is részt vehetünk az egykori I., II. és III. osztályú lóvasútkocsik hű másain. Még egyszer: a labancok ezt az

egész ipart olyasvalamire építették ki, ami közel 150 éve nem létezik már, de ma mégis tisztes bevételt meg munkahelyet csinál belőle tucatnyi településen vagy félszáz helyi kisvállalkozás, a vendég pedig magas színvonalú szolgáltatást kap. Igen. Így kell a kultúrát a saját lábára állítani. ■

KÉTARCÚ KAZINCZY UTCA

SZÉPEN HELYREÁLLÍTOTT SZECESSZIÓS ÉPÜLET, KÖZVETLEN TŐSZOMSZÉDSÁGÁBAN PUSZTULÓBAN LÉVŐ KLASZSZICISTA LAKÓHÁZ. NÉPSZERŰ, IMMÁR VILÁGHÍRŰ ROMKOC SMA ÉS ELEGÁNS, MÉG BEVEZETÉSRE VÁRÓ MULATÓ. RESTAURÁLT ORTODOX ZSINAGÓGA, MIKVE, S A MŰLT SZÁZAD MÁSODIK FELÉNEK BEÉPÍTÉSI STÍLUSÁT MUTATÓ, ELHAGYOTT BALETTINTÉZETI ÉPÍTMÉNY, AZTÁN NAPJAINK VALÓSÁGA, A SZŰK HÁZSOROKRA NYÍLÓ, VITATHATÓ ÉPÍTÉSZETI MINŐSÉGŰ UTCARÉSZ. PÉLDÁK ÉS ELLENTÉTEK. A BELSŐ-ERZSÉBETVÁROS SZÍVÉBEN, A KAZINCZY UTCÁBAN JÁRUNK.

RÓNA KATALIN

A Belső-Erzsébetvárosban, históriája szerint, nem csak boltok sorakoztak egymás mellett, akadt itt gyárral, üzemmél, műhellyel egybeépült lakóház. Nem csak pékség, mosoda vagy bőrsők raktára. Volt itt más.

A Kazinczy utcában több is. A mára romkocsmaként elhíresült 14-es szám egykor üveggel lefedett udvarán Héber Sándor kályhagyára működött a kilencszázas évek első évtizedétől, Mika Tivadar kétemeletes,

tetőtéri műtermes, szecessziós lakóházához egyemeletes rézárugyár csatlakozott. S ebből semmit sem titkolva, a kaputól a kapualjon és a keramitköves udvaron át sínpár futott a gyárépülethez, amelyben akkortájt fémcsiszolók és fémesztergályosok dolgoztak. Ha a Madách-sétány sokszor felmerült s végül épp annyiszor elvetett elgondolása megvalósul, ma a Mika-házat sem láthatnánk. Épp ott haladt volna, ahol a most részben már megújult s még megújulóban lévő ház magasodik. Az egyszer már bontásra ítélt épület megmenekült, utolsó pillanatban műemléki védeltséget kapott, s új tulajdonosa is úgy döntött, nem hagyja pusztulni. Sikertörténet.

Egy, a sajnós rendkívül kevés, jó példa közül. Kapuja – lapzártakor – ugyan még nem került helyére, s homlokzatán is az utolsó simításokat végzik, de már jól olvasható az egykori üzletbejárat fölött a Mika Tivadar név. S a mulató, amelynek helyt ad most az egykorvolt rézárubolt, jó színvonalon a negyed igényeit és hangulatát törekszik kifejezni, szolgálni. Mert ne feledjük, az önkormányzat a terület kulturális utcáját igyekszik kialakítani, legalábbis,

---

ami a Dob utca és a Wesselényi utca közti szakaszt illeti. Két, önkormányzati tulajdonú, műemléképület újul meg. Restaurálták az ortodox zsinagóga homlokzatát, az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kara által

---

„ugyanolyan értelmetlen egy igen értékes örökséget lebontani hagyni, mint egy olyan restriktív tervet elfogadni, amely ellehetetlenítene minden, a régi zsidónegyed jobbítását célzó kezdeményezést”

---

használt épület homlokzatát és auláját, amely a tervek szerint „nyitott universitasként” működik majd, s meg kell említeni a Magyar Elektrotechnikai Múzeum s a trafóház külső-belső rekonstrukcióját is. A kultúra utcájának Dob utca és Wesselényi utca közötti szakaszán egy szintű, bazalt és gránit kiskockaköves burkolat lesz.

Persze, sajnos szép számmal akadnak kevésbé szívet melengető, másfajta példák is errefelé. A Mika Tivadar-ház és a kettővel utána következő, első pillantásra látszólag jobb állapotban lévő, különlegesen értékes, ugyancsak szecessziós lakóház a XIX. század harmincas éveiből datált, klasszicista, egyemeletes házat fog közre. Omladozó falak, hámló vakolat, pusztuló örökség. A ház kapubejáratának egyik oldalán büszkén viseli a „Műemlék” táblát, másikon viszont szerényen egy kis felirat közli, kezelője a kerületi va-

◀ *Klasszicista lakóház a XIX. század harmincas éveiből, Kazinczy utca 49.*

▶ *A helyreállított ablakok egykorvolt és mai utcára néznek*

gyongazdálkodási iroda. S ehhez még hozzá kell tennünk, akkor szállt vissza a kerületre, amikor tulajdonosa, aki – legyünk teljesen hűek az igazsághoz – még bontásra ítélt házként vette meg, eldöntötte, hogy a műemlékké lett Mika Tivadar-házat hajlandó felújítani, ha már nem jöhet a rombolás, de a kettő már sok lenne neki... Az egyedi műemléki védelem kétségtelenül a jogi oltalom

biztonságát adja a háznak, de, hogy ki és mikor kezd a restaurálásához, arra egyelőre nincs válasz. Miként arra sincs, hogy milyen sors vár a másik szecessziós épületre, amely falán viseli Fodor Gyula nevét, s amelyet kívülről ugyan jól-rosszul, átfestettek, majd értéket nem ismerő, nem tisztelő, ártó kezek graffitivel elcsúfítottak, mikor reménykedhet abban, hogy belülről is restau-

rálják. Pedig bizony lenne mit. Csak egy pillantás a kovácsoltvas kapun át, s még így is látszik az egykor szebb napokat látott épület belső tere, értékes díszítése, a színes üvegablak, amely Róth Miksa munkája. S e három épülettel szemközt nyílik a 48-as szám egyemeletnyi megmaradt darabkája, egyik oldalán az utcarészlettel, amely új, kétséges színvonalú házak között a Gozsduudvar felé vezet, másik oldalán a környék elszaporodott romkocsmáinak egyikével.

Példák, részeredmények, némi igyekezet. Amelyből még biztosan sokkal több kell. De az is biztos, mindent senki nem oldja meg helyettünk, épített örökségünket magunknak kell a maga anyagi valóságában megőrizni. Csak itthon teremthetjük meg azt a társadalmi, gazdasági és jogi környezetet, amelyben természetes az értékalapú szemlélet. Mert tudvalévő, a sokat emlegetett Polge-jelentés négy éve „csupán” ajánlásokat fogalmazhatott meg, de köz-

ben nagyon határozottan leszögezte: „a zsidónegyedben folyó bontások/új építkezések által okozott problémák gyökere elsősorban nem az örökségvédelemmel kapcsolatos, hanem mindenekelőtt gazdasági jellegű.” Ám tudjuk jól, azóta sem született olyan támogatási-kedvezményezési rendszer, amely a bontás-új építés helyett a műemlék helyreállításban tette volna érdekeltté a befektetőket. S a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal csakis a jogszabályok értelmében léphetett és dönthetett, hozhatott határozatokat. Azokhoz a tárgyalásokhoz a befektetőkkel, tulajdonosokkal, amelyeket a civil szervezetek követeltek s hiányoltak, állami felhatalmazásra lett volna szükség, az esetlegesen bekövetkező kártérítési tételek finanszírozásához pedig állami szerepvállalásra. Más kérdés, hogy a válság ez esetben „jól jött”, hiszen épp a romló gazdasági körülmények következtében álltak le fejlesztések a Belső-Erzsébet-városban is.

Persze azt se hagyjuk figyelmen kívül, van a Polge-jelentésnek egy másik, ritkábban idézett kitétele:

„ugyanolyan értelmetlen egy igen értékes örökséget lebontani hagyni, mint egy olyan restriktív tervet elfogadni, amely ellehetetlenítene minden, a régi zsidónegyed jobbítását célzó kezdeményezést.” Ezt az álláspontot sem szabad elfeledni, s a pozitív gondolkodásmódból kiiktatni. Az előrelépés új lehetőségét teremti meg a most a parlament elé ter-

▲ Az egykori rézárúbolt helyén mulató nyílt

► Lebúzott redőnyök a földszinten, de a házban laknak, Kazinczy utca 49.

Fotók: Hack Róbert

jesztett, rég várt Világörökségi Törvény tervezet, amelyet széleskörű konszenzus övez, és amelynek megalkotása hamarosan várható. E törvény értelmében a világörökségi és a világörökségi várományos területekre újra el kell készíteni, és jogszabályban kiadni a világörökségi kezelési terveket, a világörökségi területeken újra kell szervezni a világörökségi kezelő szervezeteket (világörökségi gondnokságokat), valamint az államnak pénzügyi forrásokat kell biztosítania a világörökségi területek értékmegőrzésére és értékalapú fejlesztésére.

S témánkhoz kapcsolódva: az a tény, hogy a Belső-Erzsébetvárosnak, az úgynevezett régi pesti zsidónegyednek a szóban forgó része „csak” a világörökségi helyszín védőzónájába (puffer zóna) tartozik, az értékek megőrzése és méltó hasznosítása tekintetében természetesen sem a felelősséget, sem a feladatokat nem teszi kisebbé. Éppen ezeknek a feladatoknak a hatékony végrehajtásában van kiemelkedő szerepe a világörökségi törvény mielőbbi elfogadásának – és mindenekelőtt következetes alkalmazásának.

Ami pedig a budapesti világörökségi helyszínről a Világörökség Központnak magyar részről benyújtott, s egyes civil szervezetek által „súlytalanak” titulált világörökségi megőrzési előrehaladási állapotjelentést (Örökség, 2011. január-február – A szerk.) illeti, arról a közeljövőben majd a Világörökségi Bizottság 35. ülése mondja el véleményét. Egészen pontosan szólva, a Világörökségi Bizottság júniusi ülésén – a Világörökségi Egyezményben meghatározott Tanácsadó Szervezet (ez esetben az ICOMOS) és az UNESCO párizsi Világörökség Központja által közösen előkészített tervezet alapján – olyan határozatokat, döntéseket hoz, amelyeket az adott helyszín kiemelkedő egyetemes értékének a megőrzése érdekében indokoltnak és szükségesnek lát. ■

MŰEMLÉKI REVÍZIÓ PEST MEGYÉBEN

GONDOLOM, KÖZHELY, DE IGAZ ÉS FELTEHETŐLEG ÁLTALÁNOS ÉRVÉNYŰ KÖZHELY, HOGY PEST MEGYE – MINT MINDEN MEGYE – KÉTARCÚ. VANNAK MINDENKI ÁLTAL ISMERT TERÜLETEI ÉS EMLÉKEI, ÉS VANNAK KEVÉSBÉ VAGY ALIG EMLÉGETETT TÁJEGYSÉGEI, ÉRTÉKEI. HÁLÁS VAGYOK A REVÍZIÓÉRT, HOGY AZ UTÓBBIKAT IS MEGISMERHETTEM.

VELLADICS MÁRTA

Pest megyében a műemléki revízió a kilencvenes évek végén kezdődött, majd 2002-ben a munka újabb lendületet véve 2005-ben folytatódott és zárult le kisebb hiányokkal. A felülvizsgálat elhúzódnása miatt a már kész adatlapok is szinte folyamatos revízióra szorultak, illetve a kitöltés minősége, a csatolt mellékletek mennyisége (tulajdoni lap, kataszteri térkép, védési joganyag, műemlékjegyzékek vonatkozó részlete stb.) a végletek között mozgott.

Jómagam 2007 februárjában vettem át a szóban forgó műemlék- és adatállomány gondozását, rendezését. Sajnos, még mindig nem írhatom le, hogy a Pest megyei műemlékek – a Nyilvántartási Irodával való együttműködés értelmében elsősorban a hatósági adatok – több szempontú ellenőrzése befejeződött.

A 2010-ben immár sokadik nekibuzdulás reményt adott a teljes újbóli ellenőrzésre és a befejezésre, azonban a tulajdoni lapok, illetve a kataszteri térképek beszerzésének el-

lehetetlenülése miatt reményeinkben csalatkozni kellett.²

A rendszerváltozást követően, a korábban egyházi tulajdonban lévő értékek mellett, nagyrészt állami kézben lévő emlékek tulajdonosi köre kibővült, önkormányzati, illetve magántulajdonba kerültek. Tulajdoni lap hiányában gyakorlatilag lehetetlen a bejutás a magántulajdonú műemlékekbe, ma már a tulajdonosok nem elégednek meg az igazolvány felmutatásával, így – a területi felügyelők segítsége mellett is – előzetes értesítésre van szükség. Bejutás nélkül a revízió értelmét veszti, célja elvész.³

A tulajdoni lapok hiányából kifolyólag nem, vagy csak korlátozottan volt ellenőrizhető pl. Szentendre műemlékeinek 58 százaléka. Csak a revíziót végző helyismeretén, személyes ismeretségén, az értesítések személyes kézbesítésén múlt az épületbelső felülvizsgálata. A tulajdoni lapok lekérése – a jelenleg érvényben lévő 1000 forintos illetékkel –

ingatlanonként egy tulajdonost és egy helyrajzi számot számítva, valamint figyelmen kívül hagyva a változásból, elírásból adódó tévedéseket csak Szentendren minimum 50 000 forint kiadást jelentett volna a hivatal számára. A teljes megyére vetítve minimum 830 000–850 000 forint, a valóságban – még óvatos becsléssel is – kb. 1 000 000 forint. Kataszteri térkép hiányában nem ellenőrizhető a védéskori szándék, mit és mekkora területen akartak megőrizni eleink, nem azonosítható a jelenlegi állapot, nem rögzíthető a történeti egység. Optimálisan több, az elmúlt hatvan-száz év kataszteri térképeinek összehasonlító elemzésével (telekrekonstrukció?) lenne érdemes útnak indulni. Ha ez nem lehetséges, legalább a jelen állapot ismerete és egybevetése a helyszínnel a kiindulási alap.

Ami a kataszteri térképet illeti, a Nyilvántartási Iroda adatbázisában (RMI) található földrészletek, illetve topográfiai térkép egymásra vetíté-

sével létrehozható egy kiindulási állapot. Hátránya, hogy a topográfiai térkép épületjelölése megkérdőjelezhető, és a két réteg esetleges elcsúszásával pontatlan. A földrészletek térképén a helyrajzi számok kikereshetők, a telkek azonosíthatók, de a különböző rétegek – az épületállomány – ismerete nélkül az anomáliák nem korrigálhatók, a rosszul értelmezett telekhatárok, egy tévesen felvett poligon nem segíti, hanem megtéveszti a használót. Példa erre Albertirsa, az immár törlésre javasolt, nagyrészt elbontott Nagy-kúria (törzsszám: 9831). Az épület 1958-ban lett védett, akkori telke jóval nagyobb volt, kb. a mai 311/1, 311/2 hrsz.-ot foglalta magában. 1966-ban, a Távlati Tervben a leírók javasolták a védelem törlését. 1971-ben törölték az épületet a műemléki listáról. Az 1985-ben lakatlanná vált kúria ismét műemléki védelmet kapott, telke a mai 311/2 hrsz.-mal egyezett meg. A védést elméletileg erre a helyrajzi számra jegyezték be. Időközben azonban a földhivatali térképen az épületet – egyelőre

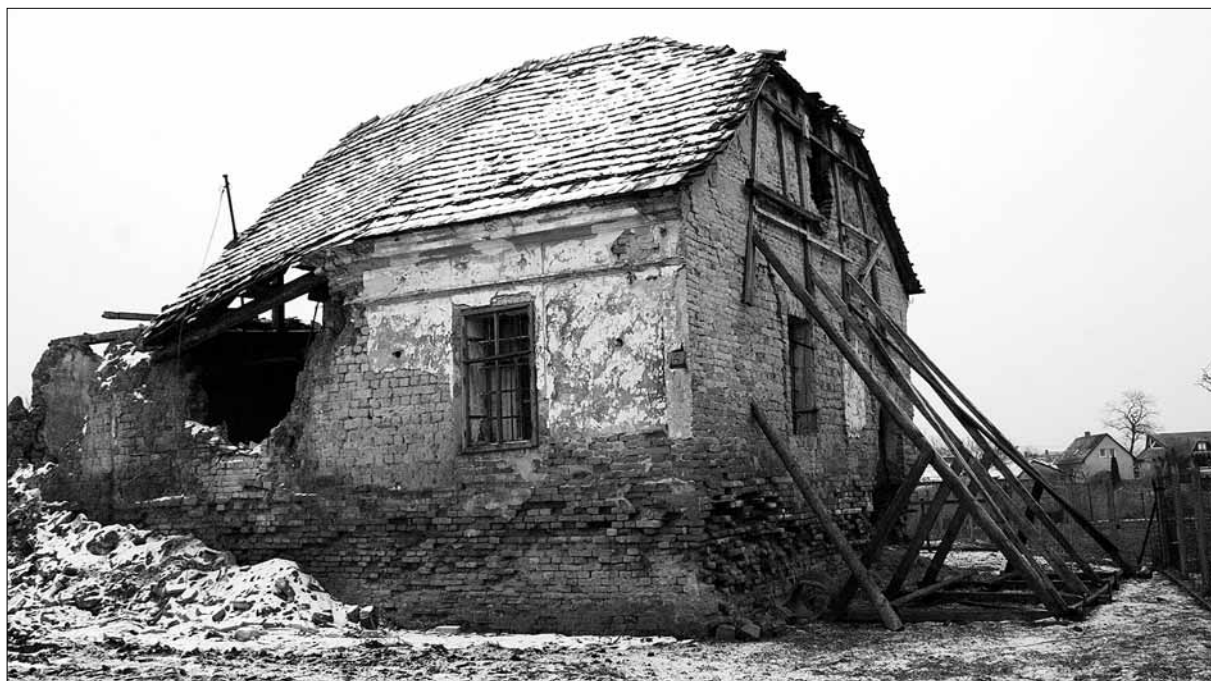
nem tudni, hogy a családon belüli egyezkedés, vagy földhivatali hiba folytán – átkötötték a 311/5 helyrajzi számú, korábban beépítetlen telekként nyilvántartott ingatlanra. Jelenleg a 311/2 hrsz.-ú védett telek beépítetlen ingatlanként szerepel. A csak a telekhatárokat mutató földrészletek térképén, a rosszul kihelyezett jelöléssel, az épület és telek viszonya gyakorlatilag a helyszín és a telektörténet nélkül nem értelmezhető.

Tisztában vagyok a kataszteri térképek beszerzésének lehetőségeivel és anyagi vonzatával. Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy bármely, a teljes országot lefedő kataszteri térképpel rendelkező államigazgatási intézménytől nem lehetne-e beszerezni térítés nélkül ezeknek a térképeknek egy korábbi (2000–2005) változatát? Igaz, hogy nem a legutolsó állapotot mutatná, de jobban segítené munkánkat, mint a saját nyilvántartásunkból letölthető, „megcsontított” változat. És a „frissességet” illetően még egy felvetés: vajon a KÖH nyilvántartása mennyiben

követi, mennyiben kell követnie a jelenlegi térképmellékletben a telkekben bekövetkező változásokat?

Az albertirsai Nagy-kúriának, illetve az ugyanitt található, alább ismertetendő Szeleczy–Szapáry-kastély kerítésének és vasrácsának (törzsszám: 6897) védelme, pontosabban a védelem folyamata két gondolat leírására készült. A kastélyt a településen birtokos Szeleczy család építtette 1820 körül. Később az Almásy család lett a birtokos, tőlük vásárolta meg Szapáry István főispán, a magyar főrendi ház háznagya. 1945-ben a tulajdonosok mellé a kibombázott pestszenterzsébeti kórház költözött az épületbe. A háború után üressé vált kastélyt építőanyagként hasznosították, majd a helyi tsz tetőt rakott a megmaradt falakra és használatba vette. Az 1959-es Távlati Tervben szerepel a romos kastély, mint törendő műemlék.⁴ Az 1960-as jegyzékből már kimaradt, majd 1963-ban lett ismét védett, de már csak az egykori díszudvart lezáró

Albertirsa, Nagy-kúria (tsz.: 9831)

kerítés és nem az egész építmény. Az erősen megrongálódott épület még 1966-ban a tsz tejbegyűjtőhelyként működött, ma már csak a széthordott, megcsonkított, vasrácsától nagyrészt megfosztott kapu áll mementóként. A kastélykert helyén lakópark épül, melynek talán bejárata lesz a szebb időköt megélt kapuzat.

És amiért érdemesnek véltem mind ezt ismertetni: úgy érzem, mintha az 1960-as évek második felében, 1971-ben zajlott törlési hullámot követően, az akkor törlésre ítélt emlékeket próbálnánk azóta is visszahozni

a védett értékek sorába, beismerve korábbi tévedésünket, korrigálva a számunkra nem minden részletében ismert korabeli akaratot. Ugyanakkor mintha bizonytalanság érződne ezekben a döntésekben. Ugyanezt a bizonytalanságot életem meg több, az 1960-as években törölt barokk plébánia újravédésének javaslatokor. Pl. Pomáz 1770-ben lett önálló plébánia. A topográfia szerint a mai plébániaépületet megelőző épület nem ismert.⁵ Az 1785-ben, II. József utasítására végrehajtott plébániarendezés anyagában szereplő, Anton Joseph Oelsner ál-

tal készített terven háromszatú ház és gazdasági épületek felmérési rajza szerepel, ezekhez képest helyezi el az új épületet.

Feltételezésem szerint Pomáz önálló egyházzá válásával a kegyúr vagy a püspök úgy gondoskodott plébániáról, hogy a templom közelében megvásárolt egy meglévő lakóházat erre a célra. Ez a háromszatú, elbontásra ítélt lakóház látható Oelsner tervén. Költségtakarékossági okokból a közösség nem épített új plébániát, hanem a korábbi háromszatút bővítette két irányban, létrehozva ezzel a mai L alaprajzú épületet. A plébániát 1971-ben törölték a műemlékjegyzékből. A ma is álló épület teljesen átalakított, az 1970-es években áthelyezték válaszfalait, kidobták régi nyílászáróit. Ebben az állapotban vajon védendő-e a talán a XVIII. század közepéről származó lakóépületet is magában rejtő épület?

Mielőtt még egy gondolat erejéig visszakanyarodnék a belső nyilvánosság (RMI) és a benne szereplő adatok, illetve dokumentumok értelmezésének kérdéséhez, szeretném elismerésemet kifejezni az új nyilvánossági rendszer és a Nyilvánossági Iroda munkája iránt. Hatalmas munkával létrehoztak egy jól használható, jól működő elektronikus nyilvánossági rendszert. Ugyanakkor a napi használat óhatatlanul kérdéseket vet fel. Győrmon a Teleki-kastély (törzsszám: 7049), az együttes főépülete 1958-ban lett védett. Az 1954-ig teljesen elhanyagolt és kifosztott kastély felújítása 1961-ben kezdődött meg az OMF saját költségén. Már ekkor felmerült a tsz-gépállomásként működő melléképületekben a meglévő funkció megszüntetése és az épületek műemléki védelme a történeti egység helyreállítása érdekében.⁶ Végül a kertet a melléképületekkel, a bejárattal 1968-ban műemléki környezetű nyilvánították.⁷ A rendszerváltást követően a tsz megszűnésével a melléképületek

veszélybe kerültek, majd 1992-ben egyedi védelmet kaptak (törzsszám: 10716). A védési határozat értelmében védelmet nyert a „v. Teleki kiskastély, gazd. épület, istálló és egykori park”. Az RMI-ben, az építményekre való bontás értelmében a törzsszámhoz öt KÖH azonosító társul Teleki-kastély parkja (KÖH azonosító: 15441), Teleki-kiskastély (KÖH azonosító: 15438), Teleki-kiskastély gazdasági épületei (KÖH azonosító: 15442), Teleki-kiskastély istállója (KÖH azonosító: 15443), Teleki-kiskastély gazdasági épülete, istállója és egykori parkja (KÖH azonosító: 7071) megnevezéssel. A probléma gyökere, hogy az épületegyüttes semmilyen szintű kutatása nem történt meg az elmúlt ötven évben, így a melléképületek korábbi funkciója és ebből következően megnevezése is bizonytalan. A kiskastélynak titulált épület a századfordulón öz. gróf Teleki Sándorné otthonául szolgált, innen eredhet a kiskastély megjelölés.⁸ De nem ebben a funkcióban érte meg a felszabadulást. A vele szemben álló gazdasági épületet és istállót ma intézőházként szokás emlegetni. Tehát a joganyag rosszul értelmezett, a felbontás helytelen. A Nyilvántartási Iroda ugyanabba a hibába esik, melyet el akart kerülni: a védési joganyag helytelen értelmezése. Óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy a helyszín, az építéstörténet ismerete nélkül a műemlék meghatározásához elegendő-e az írászta-
 l mögött végzett filológiai munka? És ha elég lenne a filológiai munka, mint a jelen példánál is, elég-e egy embernek az értelmezési gyakorlata? Bekerülhet-e a közhiteles nyilvántartásba minden kontrol nélküli felbontás?

Az értelmezésbeli kérdéseket tovább feszegetve, megdöbbenve tapasztal-

tam – habár a művészettörténeti adatok egyelőre nem kerülnek a nyilvántartásban feldolgozásra –, hogy az 1997-ben kezdődő revízióhoz számos kolléga részvételével kidolgozott és az évek alatt finomított tipizálás eltűnt a KÖH nyilvántartásából,⁹ helyette egy számomra idegen és – még, ha hatályos jogszabályokon alapul is – ésszerűtlen, új tipizálás jelent meg, melyről nem tudni, hogy kik és kinek a jóváhagyásával hozták létre.¹⁰ Gyömrőnél maradv a református és katolikus templom (törzsszám 7051 és 7048) között a nyilvántartás szerint nincs különbség, vagyis „építmény/épület/közösségi épület/szagrális épület/keresztény templom”. Ez az 1997-ben kidolgozott rendszer szerint: szagrális épület/templom/római katolikus, illetve református templom. Őszintén szeretném tudni, hogy mit nyertünk ezzel az új – véleményem szerint túlbonyolított – rendszerrel? Kinek és melyik verzióhoz kell alkalmazkodnia? Jó-e ha többféle variációt használunk egyazon hivatalon belül?

És ha már eddig is Gyömrő volt a példa a problémák egy részének

bemutatására, maradjunk továbbra is Gyömrőnél. Az 1992-ben védetté nyilvánított kiskastély és gazdasági épület állapota,¹¹ valamint a tulajdonosi rendszerből, a használatból eredő anomáliák következtében – a területi felügyelővel egyetértve – egyetlen megoldást látok az épületek megmentésére: az állami kisajátítást.¹² Az utolsó utáni pillanatban vagyunk, hogy még megőrizhessük az egykori Teleki birtokközpont történeti egységét, és ebben a XVIII. század utolsó harmadában épült barokk együttes maradványait is. Ha ez a lépés elmarad, ebben az esetben is a kétely állapotába kerülünk, az épületek olyan mértékű romlásra, illetve átépítésre esnek át, mely után megkérdőjelezhetővé válik védelmük.

Másrészről az állami tulajdon sem jelent garanciát a műemlék épületek megmentésére, felújítására és hasznosítására. A megyében több állami tulajdonú – köztük állami kézben nem adható – kastély (acsai Próday-kastély, aszódi Podmaniczky-kastély) sorsa megoldatlan, az állagmegóvó munkák elvégzése hosszú ideje várat magára. Az MNV Zrt.-vel meg-

◀ Pomáz, római katolikus plébánia (nem védett)

▶ Rád, Muslay-kripta (tsz.: 7234)

újuló tárgyalások reményre adhatnak okot, hacsak nem egy újabb, immár sokadik szalmaláng lobbant fel.

Pest megye 6393 négyzetkilométer területén 830 emlék található, melyeknek helyzete – ez nem jelent újdonságot – bármilyen szempontból (jogi, történeti, tulajdonosi, állapot, feldolgozottság stb.) nézzük is, ahány, annyiféle képet mutat. A megye legészakibb települése Bernecebaráti, legdélibb Kocsér. Már csak kiterjedéséből, különböző tájegységeiből adódóan is az egyes térségekre, településekre, emlékekre vetülő figyelem, érdeklődés, anyagi lehetőség is változó. A mindenki számára ismert, szinte Pest megye egészével azonosított helyek, mint Szentendre, Vác, Gödöllő vagy Visegrád elvonják a figyelmet a megye olyan, mondhatni felfedezetlen területeiről, mint a Börzsönyben fekvő északi rész, vagy az alföldi régió, a Tápíó vidéke, melyek műemléki szempontból kiaknázatlan területek.

Visszafelé haladva a zárójelben felsorolt szempontokban, talán éppen a korábbi „feldolgozottság” okán, mintha kevesebb lenne a feltárás, a mélyreható kutatómunkát követő átfogó publikáció. Az okok nyilván sokrétűek, ezzel csak jelezni szeretném, hogy van még teendő.

Az 1958-ban megjelent hatalmas forrásanyagra és irodalmi ismeretre épülő műemléki topográfia,¹³ illetve a régészeti topográfia bizonyos kötetei¹⁴ vagy a Távlati Tervek,¹⁵ Badál Ede¹⁶ vagy Tari Edit,¹⁷ a KÖH tervtári anyagára alapozó átfogó munkái a teljes feldolgozottság képzetét keltik. Ugyanakkor – érzésem szerint – az emlékek jelentős része a levéltári munkát és a helyszíni kutatást tekintve egyaránt megrekedt az 1958-as állapotban. A szigetújfalu római katolikus templom 2010-es feltárása és felújítása,¹⁸ vagy a Magyarország EU-s elnöksége alatt központi szerepet betöltő gödöllői kastély immár több évtizedes rekonstrukciója talán

a két legrepresentatívabb példa.¹⁹ Az emlékek állapota tekintetében ismét a végletek a jellemzőek. Az albertirsai Szeleczy-Szapáry-kastély kapujával ellentétben a váci, egykori Zöldfa-malom kapui (törzsszám: 7438) betöltik korábbi feladatukat, bebizonyítva, hogy lehetséges a jól megválasztott új funkció. Hogy ne legyen minden tökéletes, jogi anomália itt is előfordul. Az 1753-ban emelt, és azóta elpusztult Zöldfa-malom kapuit Chmelik Mátyás kőfaragó tervezte és faragta, vasrácsait Wehrle András, az ajtókat Regele József készítette. Egyik kapuját 1954-ben állították fel a Káptalan utcában, Horler Miklós tervei alapján. Másik kapujának későbbi, a Köztársaság úton, de ugyanazon a helyrajzi számon való felállításáról nincs adat, ez nem is védett. Ha már a jogi szempontot említetem, számos vetülete közül nézzünk egy másikat! Vácott a püspöki palota előtt álló, ikonográfiailag nem meghatározható Szent László/Szent István-szobor (törzsszám: 7422), a Szent Sebestyén-szobor (törzsszám: 7458) vagy a legutóbbi Fő tér rekonstrukció során a domonkos

Gyömrő, az ún. kiskastély (tsz.: 10716)

templom mellől a bejárat elé helyezett Mária-oszlop (törzsszám: 7440) és a Szent József-szobor (törzsszám: 7439) az áthelyezéssel elvesztette műemléki védelmét, mivel helyrajzi számuk megváltozott. A védett közteri szobrok helyének megváltoztatásával a műemléki védettség nem törlődik automatikusan a korábbi helyrajzi számról, és kerül bejegyzésre az új helyrajzi számon. Mindnyájan tisztában vagyunk vele, hogy a védelem és törlés miniszteri rendelettel összefüggő, hosszadalmas folyamat. Vajon ezekben az esetekben végig kell-e csinálni a jogi procedúrát, vagy létezik-e, esetleg kidolgozható, egyszerűbb megoldás? Továbbá a felsorolt szempontokban, tulajdonosi és egyben etikai, engem hosszabb ideje foglalkoztató kérdés a templomon belüli kegyúri temetkezőhelyek kérdése. Rádon, a középkori templom helyén, a településen birtokos, egyben kegyúr Muslay család építtetett új templomot 1767–1777 között a katolikus közösség számára (törzsszám: 7234).²⁰ A templom hajójának egy

része alatt a Muslay család saját temetkezőhelyet hozott létre. A többször felforgatott kripta mennyezetéig tele van a XVIII. század utolsó évtizedeiben, illetve a XIX. században elhunyt családtagok zömében mumifikálódott földi maradványaival, illetve az azokat őrző koporsókkal. A településen felmerült a sírhely kiűritése és helyén urnatemető létesítése. Tudományos, műemléki szempontból is jelentős érték a Muslay család nyughelye, de ami sokkal inkább foglalkoztat, az a kegyeleti szempont, az elődök, az építők iránti tisztelet, a település múltjának megbecsülése, védelme, a gyökerekhez való ragaszkodás. Szabad-e, illik-e megtenni mindezt? És mit tehet a műemlékvédelmi hivatal? Csak tilthat vagy képes alternatívát nyújtani a közösség számára? És ismét etika, csak más szempontból. Perócsény 350 lelket számláló település a Börzsönyben. Nincs se óvodája, se iskolája, se orvosi rendelője, se postája. Van viszont egy fiatal és agilis lelkésze, aki szeretné összetartani a gyakorlatilag hetven év felettiekéből álló kis közösséget, és szeretné felújítani templomuk középkori részét, a templomtornyot (törzsszám: 7178). A restaurálás önerőből nem megoldható. Pályázni fognak. Amire futja saját erejükből, az valamennyi önrész. A középkori részek feltárása, épületkutatás sosem volt, most készek ennek vállalására. Mi, a KÖH a jelenlegi gazdasági, politikai, jogi helyzetben mivel tudjuk, mivel tudja segíteni ezt a kis közösséget? Mert segíteni kell! Ha anyagi támogatás nincs, akkor munkával. Ezekre a helyzetekre nincs írásba fektetett rendszer, pedig kellenének lehetőségek, és kellenének határok. Az államigazgatás felé pedig átfogó javaslatok az elfogyó anyagi támogatások helyébe. És még egy utolsó felvetés, talán történelmi szempontból. Nyársapát (törzsszám: 7155) falu az Árpád-korban királyi birtok lehetett. A XIV.

századra Nyársapát területén több birtokos osztozott. A falu neve 1376-ban bukkant fel először Nagy Lajos egyik oklevelében, 1459-ben forrás említi a falu plébánosát. 1504-ben Verbőczire szállt az egyik birtokrész a településen álló udvarházzal együtt. 1514-ben Verbőczi innen keltezte levelét. 1551-ben az udvarházat már romosként említik. A XVI–XVII. században hol lakott, hol elnéptelenedő terület. A templomról 1632-ből van írott adat, ekkor protestáns templom. 1696-ban Nagykőrös jutott Nyársapát-pusztához, mely 1818-ban lett véglegesen a település birtoka. Nagykőrös mezőváros 1954-ig, Nyársapát önállósulásáig birtokolta Nyársapát-pusztát. Bálint Alajos és Balanyi Béla végzett tervásatást a helyszínen, és tárta fel a templomot, a körülötte elhelyezkedő temetőt, a közelben fekvő udvarházat, valamint az Árpád-kori településrészt az 1950-es években.²¹ Ma a hatalmas szántóföld közepén egy fakereszt jelzi az egykori település helyét. Aratás előtt gyakorlatilag elvész a kereszt a tenger-tengerben. Miért műemlék és miért nem régészeti terület? Nem kellene a hasonló eseteket felülvizsgálni, védelmüket átgondolni? Sok a kérdés, általánosak és nem újak. Csak újra és újra felvetődnek. Szívesen venném, ha sorozatunk végén mások is írnanak arról, hogyan látták a műemléki revíziót, hogyan látják a műemlékek helyzetét saját szempontjukból. Hátha vannak válaszok is az ismétlődő kérdésekre. Vagy ha válasz nincs is, legalább iránymutatás, melyet közösen elfogadhatunk.

A Pest megyei revízióban részt vett: *Balázsik Tamás, Bodó Balázs, Bozóki Lajos, Dóczi Erika, Fehér Marianna, Győr Attila, Kovács Gábor, Kovács Klára, Réti Mária, Velladics Márta és a területi felügyelők, Fehér Judit, Klaniczay Péter, Szatmáriné Mihucz Ildikó, Szedmer Szilvia, Zsanda Zsolt.*

Ajánlom ezt az írást Dóczi Erikának. Köszönöm, hogy Veled dolgozhattam, remélem, nem utoljára. ■

1 A legkorábbi adatlapok 1997–1998-ban készültek.

2 3/2010. sz. Elnöki utasítás a 41/2008. sz. Elnöki utasítás módosításáról.

3 „A munkánk során a nyilvántartott emlékeknek, ingatlanoknak, ezek alkotórészeinek, tartozékainak, valamint műemléki területeknek a vizsgálatát végzzük el. Megtörténik a műemlékhez történetileg hozzátartozó építmények számbavétele, az együttesek részenkénti adatfelvétele, a műemlékek telkén álló, de ahhoz szorosan nem kötődő műemléki értékek inventarizálása, továbbá a belső értékek (berendezés, falképek stb.) leírása, és mindezek fényképezése. A műemléki értékek történetileg összetartozó építményekből, elemekből álló hierarchikus rendszerként kerülnek felvételre.” Bogнар Gábor: A műemléki revízió. Örökség 2010. szeptember-október 45.

4 A fényképek alapján az épület nem volt visszafordíthatatlan állapotban. A fentiekben szereplő gyömrői Teleki-kastély helyzete azonos lehetett a Szeleczky–Szapáry-kastélyval.

5 Pest megye műemlékei 1. Bp. 1958. 669.

6 KÖH Tervtár No 3303.

7 KÖH Tervtár No 14344.

8 Borovszky 1. Bp. 1990. 83. 2. kép.

9 Útmutató a műemlékek helyszíni felvételéhez. Kézirat. (Összeállította: Somorjay Selysette). Budapest, 1996.

10 Fekete J. Csaba: Szimbólumok és a geometriai absztrakciók lehetőségei az ingatlan kulturális örökségi értékek térinformatikai nyilvántartásában. Műemlékvédelem 55. (2011) 1. szám 21–23.

11 Pl. a két, feltehetőleg a barokk kastélyt magában foglaló épület szomszédságában, azok telkén nyílt csatornában folyik és nyitott derítőben tárolódik a telekre épített üzemi csarnokok minden szennyvize.

12 12/201. sz. Elnöki Utasítás.

13 Pest megye műemlékei 1–2. Budapest, 1958.

14 Magyarország Régészeti Topográfiája 7. és 9. Budapest, 1986. és 1993.

15 Távlati Terv 1959, 1966.

16 Badál Ede: Kastélyok, kúriák Pest, Heves és Nógrád megyében. Budapest, 1987.

17 Tari Edit: Pest megye középkori templomai. Szentendre, 2000.

18 Örökség 14. (2010) 12. szám 10–12.

19 Örökség 15. (2011) 1–2. szám 4–15.

20 A középkori templom köveit felhasználták az új templom építéséhez. Az 1966/67-ben végzett felújítási munkák során a külső homlokzatokról levették a vakolatot, és láthatóvá váltak a középkori faragott kövek. Dokumentálásuk akkor nem történt meg, és a 2007-es felújítás során is elmaradt.

21 Benkő Elek: A középkori Nyársapát. Stud. Com. 9. Szentendre, 1980. 322–323., 340.; Nyársapát története. (szerk.: Kovácsné Csonki Katalin – Bicskei Krisztina). Nyársapát, 2004.

MŰTÁRGYAK ÉS FELADATOK

A KORÁBBI ÉVEKHEZ HASONLÓAN TAVALY IS MUNKÁS, EREDMÉNYES IDŐSZAKOT ZÁRTHATOTT A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL MŰTÁRGYFELÜGYELETE: A 2004 ÓTA KIALAKULT ÉS BEJÁRATOTT – DE 2010-BEN RÉSZBEN MEGÚJÍTOTT – GYAKORLATNAK MEGFELELŐEN RENDEZETT KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT DOLGOZHATOTT.

DR. BUZINKAY PÉTER

A folyamatos napi hatósági és hivatali ügyeink – védetté nyilvánítás, megszüntetés, kiviteli vagy restaurálási engedélyezés, felügyelet-szemlék, nyilvántartási munka – 2010-ben az előző évekhez nagyrészt hasonló számokat és munkát mutattak: az iktatásunk összesen több mint 8000 iratot regisztrált. Ez a szám a korábbi évekhez képest 40-50 százalékos növekedést (!) mutat, ami döntően a megváltozott kiviteli engedélyezési rendszerre vezethető vissza. Ezt a részben már bejártatott régi és részben (a kiviteli engedé-

lyezésnél) megújult munkát igyekeztünk a korábbi saját és külső (pl. múzeumi) tapasztalatok felhasználásával is magas(abb) színvonalon, szak- és jogszerű(bb)en végezni. A napi munkában az ügyintézési határidőkre figyelemmel a legfontosabb eredménynek a védett tárgyaknál folyamatosan végzett műtárgyfelügyeleti tevékenységet tarthatjuk. 2010-ben a műtárgyfelügyelők a felügyelet és a védettségek felülvizsgálata érdekében, a napi munkában előkerülő ügyeken túl, összesen 216 helyszíni ellenőrzést tartottak,

ahol több mint 1300 tárgyat tekintettek meg. Emellett a folyamatban levő ügyekben (védések, védettség megszüntetések, szemlék stb.) is szükség volt helyszíni szemlék szervezésére. A műtárgyak védetté nyilvánítása és védettség megszüntetése kapcsán az előző évekhez hasonló arányokat tapasztalhattunk: 2010-ben 55 új védést mondtunk ki (benne öt, két-három darabos tárgyegyüttessel), míg 483 darab műtárgynál és 18 (javarészt több száz, vagy ezer tételes könyvtári vagy levéltári) gyűjteménynél, illetve tárgyegyüttessel szüntettünk meg korábbi védettséget. Ez utóbbi magas szám jórészt a korábbi évtizedekben keletkezett – a mai szakmai szempontoknak már meg nem felelő – védettségek rendszeres felülvizsgálatának eredményét takarja. A védéseknél két jelentős, de eddig elhanyagolt területet sikerült bevonunk: megkezdve az értéktárlást és a védetté nyilvánításokat. Előbb a 29 darabból álló, állami tulajdonú és nemzetközileg is jegyzett magyar művészek használatába adott vonós hangszer (hegedű, brácsa) szakértés, dokumentálását és védését végeztük, illetve végeztük el, majd

Pergamentre nyomtatott, fémmezsetekkel gazdagon díszített bóraskönyv, díszesen aranyozott bőrkötésben (1501, Párizs)

a nyár folyamán régi toronyóra-szerkezetek felmérését is megkezdttük Nyugat-Magyarországon: 95 toronyban 25 óraszerkezet dokumentálásával, megjelölésével. Ehhez is kapcsolódott a hivatalunk társszervezésében az októberben megrendezett nyolcadik harangtörténeti ankét, ahol az előadások, viták fele része a toronyórák védelméről, kezeléséről szólt. Sikertörténetként ugyanakkor bizonyosan nem könyvelhető el az üzleti érdek kíméletlen érvényesítéseként a sajtó által is figyelemmel kísért, két ismert, pesti belvárosi, védett üzletberendezés (az Andrassy úti Opera-patika, és a Kossuth Lajos utcai egykori Münchengraetzi cipőbolt) engedély nélküli átalakítása, „alapos” megrongálása. (Az örökségvédelmi bírság kiszabása mindkét esetben megtörtént, de a fellebbezések nyomán az eljárás még egyik helyen sem zárult le.)

A műtárgyak kiviteli engedélyezése is fontos munkaterületünk, a számok itt is a korábbi évekhez hasonló folyamatokat mutatnak: összesen 793 „engedélyt” adtunk ki, ebből 506 (64 százalék) végleges, 237 (30 százalék) ideiglenes engedély, míg 46 (6 százalék) nem kiviteli engedélyköteles műtárgyhoz kiadott igazolás volt. A kimutatásban különösen szembeötlő a jellemzően kortárs műalkotáshoz kiadott igazolások számának és arányának visszaesése. Ez az elmúlt két-három évben ugyan folyamatosan növekedett, de utóbb – nyilván az igazgatási szolgáltatási díj bevezetésével – jelentősen visszaesett. A műtárgykiviteli engedélyezés területén jelentős változás volt az is, hogy a kiviteli szemlélet már nem a múzeumok, közgyűjtemények végezték, hanem a hivatalunk, így ez új, komoly időt és energiákat lekötő feladattá lett. Ugyancsak számszerűsíthető és látványos változás a korábbiakhoz képest, hogy a végleges kiviteli engedély-, valamint nem engedélyköte-

les műtárgyakhoz kiadott igazolások sokmányuk műtárgyanként tartalmaztak egy-egy műtárgykísérő igazolást, amelyeknek száma meghaladta a kétezret. Szintén újjáértékelésként bevezettük az EU közösségi jogban már alkalmazott, de nálunk még nem használt „egyedi nyílt kiviteli

„A nagyrészt a XIX. század végén és a XX. század első felében készült – és „megfelelő fémjelzéssel nem rendelkező” – ezüst gyertyatartókat, tálcákat, gyümölcstálakat ugyanis a nemesfém-tárgyak forgalmát ellenőrző hatóságok az elmúlt hónapokban tartott ellenőrzések során rendszeresen lefoglalták, majd „összetörték”, forgalmazásra alkalmatlanná téve azokat.”

engedélyek” kiadását. Ezekkel olyan műtárgyakat lehet a hároméves érvényességi időn belül többször is kivinni, amelyek rendszeresen utaznak: négy, állami tulajdonú, művészeknél használatban levő régi hegedű külföldi „szereplését” tettük ilyen módon szabályossá.

A védett műtárgyak adásvétele esetén érvényesíthető állami elővásárlási joggal sajnos a 2010. évben sem tudtunk élni, mivel az éves költségvetésben erre nem volt keret, és forrást máshonnan sem sikerült szerezni.

Komoly eredménynek kell elkönyvelnünk a 2006 tavaszán megalakult

héttagú, külső tanácsadó testületünknek, a Kulturális Javak Bizottságának (KJB) folyamatos és magas színvonalú munkáját. A KJB ezúttal is minden egyes új védés ügyét megtárgyalta, s a 75 ügyből – a korábbiaknál kissé magasabb, 75 százalékos arányban – találta az ügyeket kellően előkészítettnek, és foglalt állást a védetté nyilvánítás vagy megszüntetés mellett. (Az ügyek negyedében tehát a KJB a külső, azaz közgyűjteményi szakértést nem találta kellően megalapozottnak, és vagy a szakértői véleményrel ellentétesen, vagy azt kiegészítendő foglalt állást.) Az állásfoglalások kialakításánál a megelőző évihez hasonlóan „csak” 87 százalékban született állásfoglalás egyhangú szavazás mellett, míg ugyanez az első három évben csaknem teljesen egyöntetű (98-99 százalékos) arányt mutatott.

A műtárgyfelügyeleti munkánk legfrissebb területén, a kulturális javakkal kapcsolatos bűnügyi együttműködés és restitúció terén, ugyancsak jelentős eredményeket könyvelhetünk el. A vám- és rendőri szervekkel a napi együttműködésen, rendszeres (több mint 50 alkalom) szakmai segítségnyújtáson túl ebben az évben is a lopott műtárgyak nyilvántartásba vétele és restitúciójának, visszaszerzésének előmozdítása adta a legtöbb munkát. Ennek eredményeként a lopott műtárgyak adatait és fényképeit internetes honlapunkon (www.koh.hu) megjelenítő adatbázisban a lopott műtárgyak száma már megközelítette a 3000-et is. Ehhez kapcsolódva továbbra is rendszeresen küldtünk tájékoztatást (elektronikus hírlevél formában) most már több mint 150 címzettnek (aukciós házaknak, galériáknak, régiségkereskedőknek, magángyűjtőknek stb.). Az adatbázis és a hírlevél nyomán nekünk, illetve az érintetteknek több értékes festményt és egyéb műtárgyat is sikerült azonosítani, és eredeti tulajdonosának (köztük műem-

lék templomot kezelő felekezetnek) visszajuttatni. E feladatkörünkben hívtuk fel az állami jogalkalmazók (Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal, Vám- és Pénzügyőrség) figyelmét a műkereskedelemben előforduló, és nem a szokásos nemesfém tárgyak forgalmának megfelelően jelzett tárgyakkal kapcsolatban észlelt, az örökséget károsító hivatali eljárásokra. A nagyrészt a XIX. század végén és a XX. század első felében készült – és „megfelelő fémjelzéssel nem rendelkező” – ezüst gyertyatartókat, tálcákat, gyümölcsstálakat ugyanis a nemesfém tárgyak forgalmát ellenőrző hatóságok az elmúlt hónapokban tartott ellenőrzések során rendszeresen lefoglalták, majd „összetörték”, forgalmazásra alkalmatlanná téve azokat. A régiségük, kulturális értékük-nél fogva a kulturális javak és örökség körébe tartozó tárgyak megsemmisítése, megrongálása ilyen módon örökségünket is károsította, ezért kezdeményeztük az egyeztetést és a jogszabályok módosítását is. (E véleményünket a készülő jogszabálytervezetekbe be is építették.) E feladatkörhöz kapcsolódva vettünk részt májusban, Brüsszelben az EU tanácsadó bizottságán (Műtárgyak Kivitele és Visszaszolgáltatása Bizottság – Committee on the Export and Return of Cultural Goods) belül létrehozott munkacsoport egynapos ülésén is. A közösségen belüli műtárgyrestitúciót szabályozó 93/7/EGK irányelv módosítását célzó munkacsoport munkájába sajnos – ügyviteli, szervezési – nehézségek miatt csak a második üléstől tudtunk bekapcsolódni, megjelenítve a magyar örökségvédelem szempontjait. Ugyancsak e területhez tágabban kapcsolódva kaptunk meghívást júniusban az INTERPOL kulturális javakkal kapcsolatos közép- és kelet-európai bűnözéssel foglalkozó bécsi nemzetközi konferenciájára, ahol előadásunkban az elért eredményeinket is bemutathattuk, és képet kaphat-

tunk más országok és a nemzetközi műtárgyforgalom új folyamatairól is. Még 2007 őszén megkezdett, de a 2010. évre is átnyúló folyamatos feladatunk volt a Pénzügyminisztérium Informatikai Szolgáltató Központ (PMISZK) és a Vám- és Pénzügyőrség irányításával, valamint további nyolc közigazgatási szerv részvételével folyó, az egyablakos vámügyintézés kialakítására irányuló projektben való részvétel. Ez a hivatalunk számára százmillió forint feletti összegű informatikai fejlesztést jelentett, megelőzve a műtárgyak nyilvántartására, illetve kiviteli engedélyezésére szolgáló különálló rendszerek összekapcsolását, korszerűsítését és külső elérését is. (Ennek keretében kerül sor a francia műkincsrendőrség lopott műtárgy nyilvántartó és kereső számítógépes rendszerének, a TREIMA 2-nek az átvételére is.) Az elkészült nyilvántartási és ügykezelést támogató rendszereket – folyamatos hibajavítások mellett – használatba is vettük, de a külső elérést csak részben tudtuk biztosítani, mivel a nyilvántartási adatoknak az új rendszerbe való feltöltése óriási adatjavítási, kiegészítési munkával jár együtt, amely folyamatosan jelentős belső, hivatali erőforrásokat köt le.

Helyszíni ellenőrzéseinken túl igyekeztünk – munkánkat támogató – a sajtó minden ágának és más rendezvényeknek a nyilvánosságát is kihasználni. Az internetes honlapunk folyamatos frissítése mellett a kiemelt ügyfélkörhöz, a műkereskedőkhöz, és műgyűjtőkhöz közvetlenül is igyekeztünk szólni. Fontos volt részvételünk a nyolcadik és kilencedik Falk Art Fórumon, az Antik és Modern Művészeti Fesztiválon: 2010 áprilisában a műtárgy kiviteli engedélyezésről, szeptemberben pedig az egyházi kulturális örökségünk ingó tárgyairól tartottunk vetített képes tájékoztatót. November végén pedig a Budapest Art Fair, majd egy héttel később az Antik Enteriőr né-

ven megrendezett művészeti és régiség kiállításokról és vásárokról ezúttal sem maradhattunk távol, hiszen itt is minden alkalommal ügyfélkörünk jelentős része megfordul. Ezúttal is az előző években bevált formát választottuk: a kiállítási előtérben, jól látható helyen tájékoztató pontot létesítettünk, ahol kivétitől újonnan védetté nyilvánított műtárgyak fényképeivel változtatva, figyelemfelkeltő kérdéseket tettünk fel, alattuk kihelyezve a – választ megadó és – szabadon elvehető szóróanyagainkkal.

Mindezek mellett 2010-ben is folytatódott az egyetemi hallgatók képzése: pesti és vidéki művészettörténet-, muzeológus- és joghallgatók kaphattak betekintést a műtárgyak védelmébe. A kiemelt ügyfélkörünkbe tartozó, a történelmi felekezetek lelkeszei számára már évek óta – közreműködésünkkel – szervezett képzések sora sajnálatosan 2010-ben nem folytatódott. Némiképp viszont „kárpoztást” jelentett, hogy az egyházi gyűjteményeket kezelő szakemberek számára, az Egyházi Muzeológusok Egyesülete által szervezett konferenciába is bekapcsolódhattunk előadásainkkal.

A 2010. év eredményének elsősorban a folyamatos, rendezett és – az adott keretekhez képest – hatékony munkavégzés mellett a 2009 végén új alapokra helyezett műtárgy kiviteli engedélyezés rendszerének „üzembe helyezését” és az Egyablakos vámügyintézés projektben kifejlesztett informatikai rendszerek használatba vételét és folyamatos javítását kell tekinteni. Megjegyezzük azt is, hogy az egyes különálló munkaterületek (védelem – kivitel – bűnügyi együttműködés és restitúció) összehangolását, integrációját az informatikai fejlesztések is jelentős mértékben támogatták, evvel a hivatali munkánk további fejlesztési irányait is meghatározva. ■

TANÍTÁSOK, TANÍTVÁNYOK

CSÓKOLOM, TANÁRNÓ! – KÖSZÖNT RÁM 2008 NYARÁN, VAJÁN AZ ÉRKEZŐ MŰSZAKI ELLENŐR, MIKÖZBEN A TÁJHÁZ HOMÁLYOS SARKÁBAN A BALJÓS REPEDÉSEKET NÉZEGETTÜK A POLGÁRMESTERREL ÉS A TERVEZŐVEL. A LELKES HANG TULAJDONOSA CSODÁLKOZÁSOMRA BIZONYGATNI KEZDTE, HOGY MÁR VAGY HÚSZ ÉVE TANÍTOTTAM ŐT AZ YBL MŰSZAKI FŐISKOLÁN, SŐT A FELMÉRŐ TÁBOROK EGYIKÉBEN RAJZOLT IS NEKEM. AZÓTA IS KÖZEL ÁLL HOZZÁ A NÉPI ÉPÍTÉSZET, A TÁJHÁZAT IS EZÉRT VÁLLALTA. BESZÉLGETTÜNK, EMLÉKEZTÜNK. KÉSŐBB SZÉP CD-ANYAGOT KÜLDÖTT A HELYREÁLLÍTÁSRÓL, EZ EGY KEDVES GESZTUS IS VOLT RÉSZÉRŐL...

PATAKY EMŐKE

2000-ben, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal rendezte kis műemléki konferencián, ahol előadást tartottam Hajdúböszörményről, és megemlékeztem a főiskolai tanítást, meg az építészhallgatókkal végzett felméréseinket, volt egy felszólaló, aki meglepetését jelezte, hogy Debrecenben is tanítanak műemlékvédelmet, ráadásul a tanár egy kolléganő... Már akkor is érelődött bennem, hogy egyszer számot kellene adnom a műemlékes szakmának a Debreceni Egyetem Műszaki Főiskoláján – a volt Ybl Miklós Műszaki Főiskolán – évtizedekig tartó tanári munkásságomról. De a munkatorlódások miatt mindig elmaradt az írás. Csak most jött el a beszámoló ideje, amikor 2010-ben, harmincöt esztendő után befejeztem a tanítást... és az Örökség folyóiratunk lehetővé tette ennek az oktatói munkának a bemutatását.

ÍGY KEZDŐDÖTT...

Előzményként annyit le kell írnom, hogy a BME építészkarán, egyetemi hallgatóként, nagyszerű tanárok sokaságával találkoztam, akik felnyitogatták szememet az építészet csodáira. Csak néhányukat említem, akikhez – talán nem túlzok – bará-

tias szálak is fűztek. Szűcs Margit, Hajnóczy Gyula az építészettörténet, Vargha László a népi építészet, Gerő László a műemlékvédelem és Csete György a tervezés tanáráként példakép lett számomra. Építészettörténeti rajzos tanulmányaim, az aquincumi ásatási tábor, a nápolyi műemléki-régészeti tanulmányút, majd az építészettörténeti tanszéken készített diplomatervem (várcentrum a Mátyás-templom mellett), mind-mind a műemlékvédelem felé tereltek. Akkori konzulensem, Sedlmayr János hívott az OMVH-hoz tervezőnek. Nagyon von-

zónak tűnt, de az „élet közbeszólt”, a budapesti KÖZTI-ből a debreceni Kelettervhez kerültem tervezőnek. Majd átmentem az Ybl Miklós Főiskolára, mert lehetőség nyílt olyan tantárgyak tanítására, amelyeket nagyon szerettem, és már régóta bujkált bennem a tanítás vágya.

TANTÁRGYAK

Lakóépület-tervezés: 1975–1995 között gyakorlatvezetőként tanítottam a lakberendezés alapjaitól a társasháztervezésig többféle csoportosításban. Sok esetben próbálkoztam a történelmi magyar falvak és kisvárosok építészeti világába illeszkedő korszerű házak tervezési feladatát adni a komplex és a diplomatervekhez.

Építészettörténet: 1980–1986 között folyamatos kapcsolódás a tanszékvezető, dr. Tóth Zoltán előadásaihoz. Az 1987–2005-ös években már saját tematika szerint, a kőkortól a XX. századig dolgoztam ki a tanítási rendszert az egyetemes építészettörténetre 15x2 órában. 1990-től végre sikerült leválasztanom a magyar építészettörténetet dr. Sárvári Géza igazgatósága alatt, 12x2 órában. 2005-től, a bolognai rendszer bevezetésével, új kollégákkal együtt

„A skanzenekben – Sóstó, Szentendre – kezdtük az ismerkedést, jártuk a falvakat, kutattunk, kitekintettünk a világba az építész nélküli építészetre, anyagokat, szerkezeteket, alaprajzokat, tüzelőket nézegettünk, forma- és színvilágot, berendezéseket, gazdasági épületeket gyűjtöttünk, tanultuk a felmérések mikéntjét, végül a hagyományos építészet túlélési lehetőségeit vizsgáltuk.”

(Gerle János és Kántor Anita) megosztva tanítottuk a nappali és levelező, valamint az ún. átmeneti évfolyamokon az egyetemes és a magyar építészettörténetet a Gerle János által kialakított, komplex szemléletű tematika szerint. A modern építészettörténetet mindig az Ybl és Széchenyi-díjas Mikolás Tibor tanította.

Az előadásokat a külföldi útjaimon készített és vásárolt diafelvételek sokaságával gazdagítottam, a magyar építészettörténethez pedig kisfilmrészleteket vetítettem. Fontosnak tartottam a képanyag látványértékét is, mert igyekeztem a hallgatók érdeklődését felkelteni, nemcsak az igen hiányos ismereteiket és látásmódjukat fejleszteni. Készítettem „10 000 év” címmel az építészet-történeti stílusokra egy grafikai sorozatot – mintegy segédletként –, de neves építészeink inkább a képzőművészeti alkotásokhoz sorolták „művet”, ezért elmaradt a főiskolai kiadása.

Egy időben több építészettörténeti kirándulást is szerveztem a hallgatóknak Ráckevétől Velencéig. Ezek élvezetesek voltak, hasznosak is, a diákok filmeket készítettek róluk. Néhány évig fakultatív tárgyként „Bevezetés az építészettörténetbe” címmel kurzust szerveztem azok számára, akik semmilyen művészettörténetet nem tanultak előzetesen, és túl töménynek találták elsőre az építészettörténetet.

Szintén csak fakultatív tárgyként lehetett fölvenni néhány alkalommal az „AAA”-t, azaz Afrika, Amerika, Ázsia, tehát a világ nagyobb felének építészetét bemutató kurzust, mely igen nagy felkészültséget igényelt az előadótól.

Műemlékvédelem: 1980–1983 között lettem műemlékvédelmi szakmérnök, a BME posztgraduális képzésén, ahol az akkori magyar műemlékvédelem legnevesebb műemléki szakemberei tanítottak, akik már – szinte mind – örökre eltávoztak. A diplomatervem Debrecen műemlékvédelmének kiterjesztése volt. Ez szinte minden lehetőséget felölelt a cívisváros gazdag történelmi múltjának bemutatására.

A főiskolai műemlékvédelmi oktatást dr. Tóth Zoltán vezette be, vendég előadóink főleg a BME műemlékes tanárai közül kerültek ki. Szívesen jött Mendele Ferenc, Lévárdy Ferenc, Entz Géza, Román András, Zádor Mihály, Dercsényi Balázs, Koppány Tibor és Ágostházy László. Így mi mindig hallottuk a műemlékvédelem friss híreit is.

1990–2010-ig a települmérnök szakon rendes, az építés szakon fakultatív tárgyként már én tanítottam a műemlékvédelmet, saját tematikám szerint 12x vagy 14x2 órában. Átfogó és sajátos tematikát kellett bevezetnem a képzéshez alkalmazkodóan. Vendég előadó hívására lehetőségem már nem volt. Rengeteg filmet vetítettem, hogy szép és érzékletes legyen a műemlékek és védelmük bemutatása.

A hallgatók – nyugodtan leírhatom – nagyon szerették a tantárgyat.

Egyre több volt a hallgató, s az óriási létszámot a műemlékvédelem előadásai is megsínylették. Egy ideig vizsgával zárult, majd áttértünk az önálló műemléki tanulmányra a félév elismeréseként. Utolsó félévben régészeti előadással is gazdagodott a tematika.

Sőt a nyíregyházi Tanárképző Főiskolán is elindult, az idegenvezetői kurzushoz kapcsolódóan, speciális műemlékvédelem oktatás. Próbáltam egy turizmushoz jobban kapcsolódó és nem kifejezetten építészeti képzettséghez kötődő tematikát is összeállítani a történelem szakosok számára.

Népi építészet: 1990–2010 között fakultatív tárgyként indíthattam „Örökségünk a népi építészet” címmel az oktatást. Akkor ez a tárgy belekerülhetett a „hagyományörzés a felsőoktatásban” kategóriába, és jelentős szemléletváltást jelentett, amit tanításában is megpróbáltam élményszerűvé tenni. Kiscsoportos rendszerben, önálló tematikával, ki kellett találnom, hogyan is lehet a népi építészetet befogadhatóvá tenni. Akkor még csak a nevezetes alapmű, a „Vezérfonal...” állt a rendelkezésünkre, ami viszont túl elméleti volt, ezért kicsit másként alakult a rendszerünk. A skanzenekben – Sóstó, Szentendre – kezdtük az ismerkedést, jártuk a falvakat, kutattunk, kitekintettünk a világba az építész nélküli építészetre, anyagokat, szerkezeteket, alaprajzokat, tüzelőket nézegettünk, forma- és színvilágot, berendezéseket, gazdasági épületeket gyűjtöttünk, tanultuk a felmérések mikéntjét, végül a hagyományos építészet túlélési lehetőségeit vizsgáltuk. Ehhez kapcsolódtak a nyári felmérő táborok, amelyeket a Hajdú-Bihar megyei és a fogadó tizenhat település önkormányzata finanszírozott. Általában tíz-tizenöt hallgatóval, segítő kollégákkal, szakmai irányítással dol-

goztunk a helyszínen két héten át, a fotókat mindenütt én csináltam, majd a dokumentációt elsőként már többnyire magam állítottam össze, írtam meg hozzá a szövegeket. A házakat részletesen megismertük, ezért tudtam a képekkel megtalálni a rejtett szépségeket, és nőtt ki ebből a képanyagból később a fotókiállításaim alapanyaga. A hallgatók többsége azelőtt kevés parasztházat látott, a rácso-dálközösből szeretet lett a munka során, végül már szívvel-lélekkel készültek a felmérések. Támogatás hiányában a felmérések 1999-ben abbamaradtak.

Építészetesztétika: 1990–1998 között a tervezéshez kapcsolódóan, „Az építészet szépsége” címmel, fakultatív építészetesztétikai kurzust vezettem. Építőművészeti értékei alapján elemeztük az építészetet, szerepelt benne a műemlék sajátos szépsége is.

Környezet és esztétika: ezzel a címmel a tervezői posztgraduális képzésen, egyetértve a BME és az Építőművészek Szövetsége ajánlatával, az épített környezet komplex formálása és esztétikája kérdést jártam körül építészettörténeti koronként – saját tematikában a népi építészettől a történelmi enteriőrökig. Ez számomra is izgalmas összegzése volt előző tanításaimnak. Lényegében megpróbáltuk az épített környezet minden elemére ki-

terjesztve, komplex szemlélettel tanulmányozni a múlt és jelen alkotásait a kreativitás felkeltéséhez, a tér-forma-szín és stílusérzék fejlesztéséhez, mindezeket természetesen a tervezéshez kapcsolva. A vizsgák mellett önállóan készített, elemző, képes-rajzos tanulmány kellett. A „ráérző” tervezők szebbnél szebb, értékes tanulmányokat adtak be, sokszor órákig nézegettem ezeket – ámulattal. Sajnos a kurzusok vége felé ellaposodtak a „művek”.

Belsőépítészet: 2008–2010-et írtunk. A diplomamunkához belsőépítészeti feladat is társult annak a 12x1 órás kísérleti előadásnak a tematikájára alapozva, amelyet még a tervezői képzésben alakítottam ki, és megpróbáltunk továbbvinni. A belsőépítészet elemeinek megismerése után a pompás történelmi és modern belső terek példáin keresztül igyekeztünk a térformálás eszközeit felismerni. Választható, híres belső terek elemzése volt a vizsgafeladat. Bár a tanítás heti 14-18 órás leterhelésével hatalmas energiát követelt, 1995 után, amikor az OMVH (KÖH) népi műemléki felügyelője lettem, és a munkám fő irányultsága más lett, csökkentett óraszám-ban megtartottam a főiskolai tanítást. 2010-re az átszervezett, átalakult főiskolai oktatás és tanszékvezetés már nem tartotta érdemesnek sem megköszönni, sem méltatni három és fél évtizedes főiskolai ta-

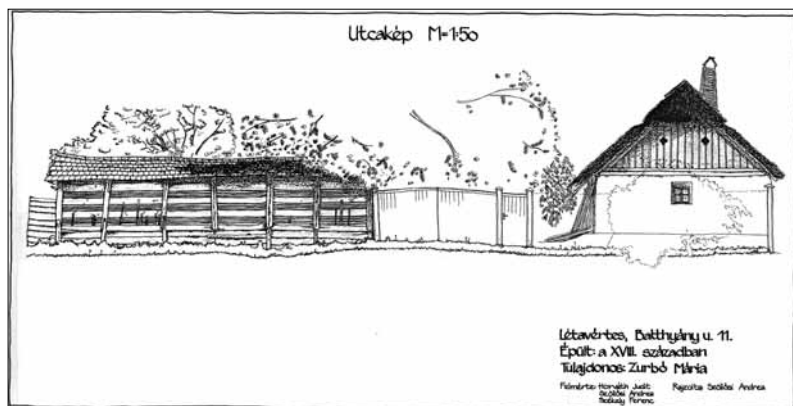
nításomat. Viszont mindkét állami-szakmai kitüntetésem – Kós Károly-díj és Forster Gyula Magyar Műemlékvédelemért-díj – laudációja kiemelte a tanítást és a falukutatást munkásságomban.

ÉS A TANÍTVÁNYOK?

Szép lenne befejezésként a tanítás erejét a tanítványokon keresztül éreztetni, de a rohanó idő manapság mindenkinek az életét meghatározza, és ritkán enged visszatekintő értékelést. De talán nekem megmarad a költő sorának igazsága, hogy „ifjú szívekben élek”, mert szinte naponta kapom a jeleit. Több ezer diákot tanítottam és több százat nevezhetek tanítványnak errefelé a Tiszántúlon sűrűn, az egész országban meg ritkábban előfordulóan. Felügyelői munkám során szinte lépten-nyomon találkozom velük az önkormányzatoknál, a tervezők, a kivitelezők, az ellenőrök, a vállalkozók, az ügynökök közt, és bármily furcsa, a bank, a biztosító és a becsüs szakmában is. Jönnek, felhívják, elmesélik életüket, megbeszéljük a szakmai ügyeket és a tanár-diák régi kapcsolat könnyebbé teszi a kommunikációt, egymás megértését, partnerek tudnak lenni. Sokszor egy jó tett, egy segítség, egy megoldás, egy jó hír mögött egy régi tanítvány rejtőzik. És ez megható... Kemény lecke volt a tanítás is, mégis szerencsésnek mondhatom magam, mert azt taníthattam, amit magam is műveltem, szerettem, és amiben napra készen kellett magamnak is tanulnom.

Tudom, hogy több olyan kolléga dolgozik a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalban, aki tanít vagy szeretne tanítani, és ez nagyon jó. Az én példám talán segíthet az ő kibontakozásukban, továbbadom a stafétátot... ■

Az egyik tanítvány, Szöllősi Andrea rajza egy létavértesi házról

KÖVEK ÉS KÚRIA

Dr. Tarnai Richárd, a Pest Megyei Kormányhivatal kormány megbízottja (a képen jobbra) május 5-én a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal elnökének, dr. Tamási Juditnak (a képen balra) és a Pest Megyei Kulturális Örökségvédelmi Iroda vezetőjének, Nagy Gábornak (a háttérben) a társaságában Szigetújfalun, a római katolikus templomban megtekintette a templom restaurálása során előkerült, s az elpusztult ercsi monostorból származó, kő leletanyagból rendezett bemutatót. A templomban Brezina Károly esperes-plébános (középen) fogadta a vendégeket.

A szakirodalom régóta úgy tartotta számon a szigetújfalui templomot, mint amely a korábbi, elpusztult ercsi monostor másodlagosan felhasznált köveiből épült 1770-ben. A topográfiában Entz Géza publikálta ezt először. Tavaly a szigetújfalui katolikus templom külső homlokzatának helyreállítása során mód nyílt a levett vako-

Fotó: Nagy Krisztina

latú templom vizsgálatára. A dokumentálást Farbakyné Deklava Lilla és Bodó Balázs művészettörténész végezte (Örökség, 2010. december, 2011. március).

A szigetújfalui program után Dunaharaszttiban, a megújult Laffert-kúriát látogatták meg. A XVIII. századi s már-már pusztulás előtt álló épület dísztermének restaurálása Herling Zsuzsa falfestő-restaurátor művész avatott munkáját dicséri (Örökség, 2011. május).

ÉRTÉKMENTÉS-FELMÉRÉSSSEL

A Magyar Építész Kamara Műemlékvédelmi és Restaurátori Tagozatának műemlék-felmérési, illetve szakoktatási anyagainak legjobb tervei, amelyeket a tavalyi *denkmal* kiállításon bemutatnak, látható volt az Építészek Háza Kós Károly Termében is.

A Porta Speciosa Egyesület diákok, egyetemi hallgatók számára hirdet pályázatot évek óta az építészeti örökség megmentése érdekében, egyes épületrészletek felmérési tervének elkészítésére. Lépcső-, erkély-, kapu-, homlokatrészlet felméréseivel nemcsak a történeti épületelemek szerkesztése, építési módja ismerhető meg, de anyagtanból is tapasztalatot ad.

A Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítész Karának hallgatói nagyobb léptékű feladatokon mutathatták meg rátermettségüket, érzékenységüket a régi épületek iránt. A budapesti neoreneszánsz bérházak szebbnél szebb udvarokat rejtnek. Az állapotfelmérés, a terek arányainak és jellegzetességeinek vizsgálata után az ötlettervek alapján a lakóközösség által is megvalósítható eszközökkel kaphatnak az udvarok új megjelenést. A változás az ott élők számára vonzó közösségi térré emelheti az addig

csak egy porolóval rendelkező és többféle burkolóanyaggal, lélektelenül helyreállított teret. A meglévő elemek – egy falikút, figurális díszítés – szép összhangban lehetnek a növényzettel, a jól megválasztott burkolat, akár csak ideiglenesen is, képes a meglévő járófelület egyenetlenségét eltakarni, élhető keretet adni a mindennapoknak. Mindez a lakóközösség által is könnyen kivitelezhető, s a hallgatóknak további inspirációt ad. Ha a terv mégis csak papíron marad, az értékmentés – legalább az udvar felméréseivel – részben megvalósult.

A Mányi István Építész Stúdió kezdeményezése volt Erdélyben, Magyarvistán a református templom és harangláb felmérése 2006-ban. A XIII. századi templom végleges formája a XV. századra alakult ki, a harangláb a XVIII. századból való faszervezet. A kutatás, a helyszíni vizsgálat és a felmérés gazdag épülettörténetről tanúskodik. Az 1990-es évek végén készült javaslat a falkép és a faszervezetek restaurálására. A Mányi Stúdió a templom és a harangláb teljes felméréseivel a templom restaurálásának kívánt lendületet adni.

Horváth Edina

GONDOLATOK, TANULSÁGOK

EGY (SŐT KÉT) CITROM-DÍJ KAPCSÁN

Idén is nagy nyilvánosságot kapott a Műemléki Világnapon a Forster-, és Schönwisner-díjak és emlékérmek, az ICOMOS elismerések átadása, amit azután – szokás szerint – a Citrom-díjas ingatlanok nevesítése követett. Ez utóbbi több és meglehetősen ellentmondásos gondolatsort indított el bennem, amit most szeretnék közzé tenni. Feljogosítva érzem magam erre már csak azért is, mert az egyik ilyen díjat én vettem át, de akár a másikért is kimehettem volna. (Itt jegyzem meg: a Citrom-díjas ingatlanok tulajdonosait, kezelőit nem értesítik előre az „osztönzönnek szánt” díj megítéléséről, így természetesen nem is lehetnek jelen, hogy átvegyék azt.) Nézzük először a közismert, sokak szemében az igazi elrettentő példát, a budavári Csikós udvari mélygarázs ügyét. A díj indoklásában a körülmények leírása többé-kevésbé megfelel a tényeknek, ugyanakkor a végkövetkeztetés levonása, a tanulságok általánosság szintjére emelése egyértelműen téves. Mi is történt valójában: volt egy projekt, amit a műemlékes szakma, az állami vagyonkezelő, a piac, a vári lakóközösség egyértelműen pozitívan értékelt. A kiválasztott szakmai befektető – Bécs város garázsüzemeltető vállalata, a WIPARK GmbH – a mindenki számára megnyugtató jövő lehetőségét prognosztizálta. Azután jött egy világgazdasági válság, mely következményeként közismert, hogy nemcsak bankok, iparvállalatok borultak be, hanem több uniós ország is mentőövért kiáltott. Elakadt a mélygarázs építése is, a lehető legrosszabb pillanatban, a földmunkát követően. A gödör szerencsére érdemi károsodás nélkül túlélte a nehéz éveket, és 2010 végén – a befektető új tulajdonosi struktúrájának kialakulását követően, immár a WIPARK GmbH nélkül – elindult az építési munka. A terepszint-korrekciót követően elkészült a szerelőbeton, és májusban kész lesz az – egyébként bonyolult geometriájú, félszinteltolós – alaplemez is. Mi is ebből a rövid történetből a levonható tanulság? Néha a legjobb szándék, a legnagyobb körültekintés mellett is előfordulhatnak olyan előre nem tervezhető körülmények, melyek alapvetően befolyásolhatják egy üzleti alapú építkezés lefolyását. Ez a klasszikus vis maior esete.

A tanulságot azonban – éppen emiatt – általános érvényűvé tenni lehetetlen. A baj tehát nem ott van, ahol az, az indoklásból kitűnik, a megoldás tehát nem „jogi útvesztők ködébe veszni látszik”. „Az örökségvédelmi hatóság sorozatos kötelezései ellenére egyelőre nem ismert, hogy mikorra várható a veszélyhelyzet megszüntetése, de még az sem, hogy mi lehet garancia a megkezdett beruházások gyors és biztos befejezésére.” Nos, ez utóbbi mondat ügyében pedig nem ártott volna tájé-

kozódni, mondjuk a terület vagyonkezelőjénél, a Vár-gondnokság Nonprofit Kft.-nél. (Ugyanis nem az MNV Zrt. a vagyonkezelő, mint azt az indoklás állítja!) Akkor ugyanis világossá vált volna, hogy a hosszas csendet követően a területen jelenleg többé-kevésbé folyamatos a munkavégzés, és esélyes, hogy őszre a mélygarázs elérje a szerkezetkész állapotot, ezzel megszüntetve a katasztrófhelyzetet. Mindezt előzetesen feltárva és kiértékelve talán szegényebbek lennénk egy Citrom-díjjal, de gazdagabbak egy tapasztalattal: előbb tájékozódj, azután ítéld! (Szerencsére az új építendő nem vette szívére a rossz időzítésű verdiktet, és nem ment el a kedve a folytatástól.)

A másik Citrom-díj odaítélése sajnos egyértelműen jogos, bár a szakályi Kaposmenti Tájház tulajdonosa és használója – mint azt az indoklás teszi – nem vonható egy kalap alá. Szakály Község Önkormányzata ugyanis szerződésben biztosított ingyenes használati joggal bír az ingatlan felett, így joga és kötelessége (lett volna) a használatában levő tájház karbantartása, üzemeltetése, felújítása. Erős túlzás tehát, hogy az állam vagyonkezelő szerve, az MNV Zrt. az önkormányzattal „versengve” küzdött volna a ház pusztulásáért, bár kétség sem fér hozzá, hogy annál többet tehattünk volna, mint amennyit tettünk.

E szerencsétlen sorsú épület kapcsán a tanulság azonban világos, miként azt a Műemléki Világnapon tartott beszélgetésben több hozzászóló is más példákat citálva felemlítette: addig reménytelen a kisebb, helyi jelentőségű műemlékek – és más, nem védett történeti építmények, emlékművek, romok – sorsa, míg a befogadó közeg érzéketlen iránta, a helyi közösség nem érzi magáénak saját múltja tárgyasult lenyomatát. Illúzió azt hinni, hogy Budapestről vagy bármely megyeszékhelyről lehetséges a jó gazda gondosságával figyelni az egész ország minden zugára, a helyben lakók közönyétől kisérvé. (Szakályon is feltehetően egy, a pajtába betelepült hajléktalan közreműködésével égett le a tető.) Az ügy utóélete: az épület lebontását a telekszomszéd kezdeményezte, életveszélyre hivatkozva. Ezt követően a KÖH az MNV Zrt.-t kötelezte a tájház eredeti helyén történő újjáépítésére. A tervek elkészültek, de az első fokú építési hatóság által kiadott építési engedélyt az említett szomszéd megfellebbezte, a ma érvényes tűztávolságok be nem tartása miatt, így most a másodfokon a sor.

U.i.: különben a citrom friss és lédús volt, kiválóan teltette be valódi tisztét. ■

Kiss Gábor Iván

